



**MALMÖ HÖGSKOLA**  
FAKULTETEN FÖR  
HÄLSA OCH SAMHÄLLE

# **BARNDELAKTIGHET EN KOLOSS PÅ LERFÖTTER**

EN KVALITATIV STUDIE OM  
SOCIALSEKRETERARNAS SYN PÅ BARNNS  
RÄTT OCH MÖJLIGHET TILL DELAKTIGHET I  
ENLIGHET MED BARNKONVENTIONEN

ANITA DODIG  
MERSIHA DURAKOVIC

# **BARNDELAKTIGHET EN KOLOSS PÅ LERFÖTTER**

## **EN KVALITATIV STUDIE OM SOCIALSEKRETERARNAS SYN PÅ BARN RÄTT OCH MÖJLIGHET TILL DELAKTIGHET I ENLIGHET MED BARNKONVENTIONEN**

**ANITA DODIG  
MERSIHA DURAKOVIC**

Dodig, A. & Durakovic, M. Barndelaktighet, en kollos på lerböjor. En kvalitativ studie om socialsekreterares syn på barns rätt och möjlighet till delaktighet i enlighet med barnkonventionen. *Examensarbete i socialt arbete 15/30 högskolepoäng*. Malmö högskola: Fakulteten för hälsa och samhälle, institutionen för socialt arbete, 2015.

Syftet med denna studie är att undersöka socialsekreterarnas uppfattningar om och inställningar till barnets rätt till delaktighet i enlighet med barnkonventionens intentioner. Ambitionen är att undersöka hur barndelaktigheten uppfattas och definieras, hur den förhåller sig till principen om barnets bästa och arbete utifrån barnperspektiv, samt vilka faktorer som påverkar barnets rätt och möjlighet till delaktighet. Studien bygger på en kvalitativ forskningsansats där empirin har insamlats genom semistrukturerade intervjuer med sju informanter som vid tre olika förvaltningar inom Malmö stads socialtjänst på olika sätt arbetar med barn. Som teoretisk ram för denna studie används Shiers barndelaktighetsmodell och i lämpliga delar anknytningsteorin.

Studiens resultat visar att barndelaktigheten inom de undersökta socialtjänstens verksamheter knappt motsvarar nivå tre i Shiers barndelaktighetsmodell det vill säga barnkonventionens intentioner. Detta till följd av vissa hindrande attityder hos socialsekreterare med koppling till en syn på barn som mycket sårbara och i behov av vuxnas skydd vilket medför att barnets rätt till delaktighet ofta blir inskränkt till följd av hänsynstagandet till skyddsaspekten och möjliga risker. Det största hindret för barndelaktighet finns dock i de bristande organisatoriska förutsättningarna i form av en alltför stor arbetsbörda, ökad fokus på administrativa uppgifter, samt en kronisk brist på tid och resurser. Detta är något som omöjliggör skapande och upprätthållande av tillitsfulla relationer mellan barn och socialsekreterare vilket är en grundläggande förutsättning för en effektiv barndelaktighet. Huvudslutsatsen är att barndelaktighetsagenda idag förefaller vara en koloss på lerböjor som inte förmår bära utsatta barn mot en framtid där deras rättigheter bejakas, vidareutvecklas och delaktigheten har en mening i barns ögon.

*Nyckelord:* anknytning, barnets bästa, barndelaktighet, barnperspektiv, barnkonvention, socialt arbete, socialsekreterare.

# **CHILDREN'S PARTICIPATION A COLOSSUS ON THE FEET OF CLAY**

## **A QUALITATIVE STUDY OF CHILD WELFARE SOCIAL WORKERS VIEWS ON THE RIGHT AND OPPORTUNITIES OF A CHILD TO PARTICIPATION IN ACCORDANCE WITH CRC**

**ANITA DODIG  
MERSIHA DURAKOVIC**

Dodig, A. & Durakovic, M. Children's Participation, A Colossus on the Feet of Clay. A Qualitative Study of Child Welfare Social Workers Views on Rights and Opportunities of a Child to Participation in Accordance with CRC. *Degree project in social work 15/30 credit points*. Malmö University: Faculty of health and society, Department of social work. 2015.

This study aims to investigate the child welfare social workers perceptions and attitudes towards a child's right to participation in accordance with the intentions of the CRC. The aim is to explore how children's participation is perceived and defined, how does it relate to the principle of the child's best interest and work based on the child's perspective, as well as which factors affect a child's right and opportunity to participate. The study is based on a qualitative research approach in which empirical data were obtained through semi-structured interviews with seven social workers at three social service authorities in Malmö municipality. As a theoretical framework for this study, a Shier's model of child participation in decision-making and when appropriate attachment theory are used.

The result shows that child participation within the investigated social-service authorities hardly corresponds to level three in Shier's child participation model i.e. CRC's intentions. This is due to some obstructive attitudes of social workers linked to a view of children as vulnerable and in need of adult protection, which leads to situation in which child's right to participation is often restricted due to the consideration of the protective aspects and possible risks for a child. The largest obstacles, according to social workers, relate though to organizational conditions such as an excessive workload, increasing of administrative tasks, and chronic lack of time and resources. These obstacles prevent the creating and maintaining of trusting relationships between children and social workers, which is a basic prerequisite for effective child participation. The conclusion is that child participation agenda today appears to be a colossus on the feet of clay not capable of carrying deprived children towards the future where their participation rights are affirmed, further developed, and gain meaning in the eyes of children.

*Keywords:* attachment, child convention, children's participation, children looked after, child's perspective, social work, social workers.

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<b>1. INLEDNING</b> .....	5
1.1 Problemformulering .....	6
1.2 Syfte .....	6
1.3 Frågeställningar .....	6
1.4 Bakgrund .....	7
1.4.1 Skyldigheter och befogenheter – om rättsliga ramar .....	7
1.4.2 Barns rättigheter och barns bästa .....	7
1.4.3 BBIC- Barns Behov i Centrum .....	8
<b>2. TIDIGARE FORSKNING</b> .....	9
2.1 Barndelaktighet – ett växande intresse och bättre möjligheter .....	9
2.2 Barndelaktighet – begreppets innebörd .....	10
2.3 Barns syn på delaktighet och delaktighetens effekter .....	10
2.4 Barndelaktighet – hinder och möjligheter .....	11
2.4.1 Ålder, beslutets allvarlighetsgrad, kommunikation och föräldrar .....	11
2.4.2 Policy och praktik .....	12
2.4.3 Vikten av kontinuitet och relationsskapande .....	12
2.4.4 Organisation – arbetsbörda, tid och resurser som hinder .....	12
2.4.5 Dilemma, konflikter och andra hinder .....	13
2.4.6 Strategier mot en ökad barndelaktighet .....	13
<b>3. TEORETISK BAKGRUND</b> .....	14
3.1 Shiers barndelaktighetsmodell .....	14
3.2 Anknytningsteorin .....	16
3.2.1 Teorins ursprung och begreppet ”trygg bas” .....	16
3.2.2 Inre arbetsmodeller och anknytning .....	17
3.2.3 Anknytningsmönster .....	18
3.2.4 Anknytning och barndelaktighet .....	19
<b>4. METOD</b> .....	20
4.1 Litteraturgenomgång .....	20
4.2 Forskningsintresse och forskningsansats .....	21
4.3 Frågeteknik och tillvägagångsätt .....	21
4.4 Urval .....	22
4.5 Etiska överväganden .....	23
4.6 Databearbetning och analysmetod .....	23
4.7 Förförståelse .....	23
4.8 Arbetsfördelning .....	24
<b>5. RESULTAT OCH ANALYS</b> .....	24
5.1 Barndelaktighetens första steg – om barndelaktighet, barns bästa och barnperspektiv .....	24
5.1.1 Barndelaktighet – att få information, komma till tals och kunna påverka .....	25
5.1.2 Barndelaktighet och barns bästa – en inneboende spänning .....	27
5.1.3 Barnperspektiv kontra vuxenperspektiv .....	29

5.2 Barndelaktighetens andra steg – om faktorer som påverkar barnets möjligheter till barndelaktighet.....	31
5.2.1 Barns motivation till delaktighet och vikten av kontinuitet .....	31
5.2.2 Barnets ålder och mognad samt betydelsen av teoretisk kunskap och erfarenhet.....	33
5.2.3 Föräldrar som hinder .....	35
5.2.4 Organisatoriska förutsättningar – en koloss på lerfötter .....	36
5.3 Barndelaktighetens tredje steg – informanter om skyldigheter att delaktiggöra barnen .....	37
5.3.1 Barndelaktighet – om ämnets aktualitet, ambitioner och medvetenhet.....	37
5.3.2 BBIC och barndelaktighet .....	38
5.4 Sammanfattning av huvudresultat och huvudslutsatser .....	39
<b>6. SLUTDISKUSSION .....</b>	<b>43</b>
<b>7. REFERENSER.....</b>	<b>47</b>
<b>BILAGOR</b>	
Bilaga 1- Utvalda artiklar och paragrafer.....	51
Bilaga 2- Shiers barndelaktighetsmodell .....	54
Bilaga 3- Intervjuguide .....	55
Bilaga 4- Informationsbrev .....	57
Bilaga 5- Blanketten för deltagarnas skriftliga samtycke .....	58
Bilaga 6- Presentation av informanter.....	59
Bilaga 7- Vanliga metoder och hjälpmedlen i barnsamtal .....	60

# 1. INLEDNING

Sedan Förenta nationerna (FN) antog barnkonventionen<sup>1</sup> 1989 har frågan om att stärka barns<sup>2</sup> ställning och främja deras rättigheter i samhället blivit ett hett och omdiskuterat ämne i samhällsdebatten. Konventionen ratificerades av Sveriges riksdag 1990 och sedan dess har ett omfattande arbete med att implementera konventionens grundtankar i den svenska lagstiftningen gjorts. Implementeringsarbetet gick mest ut på att implementera barnkonventionens artikel 3.1 om barns bästa som ska vara vägledande i alla beslut som rör barn, och artikel 12 om barns rätt att komma till tals och påverka<sup>3</sup> (Socialstyrelsen, 2013).

Möjlighet till förverkligande av barns rättigheter, finner vi, ter sig särskilt viktigt när det gäller barn som far illa som uppfattas som en särskilt sårbar och utsatt grupp. Svensk lagstiftning betonar starkt socialtjänstens skyldighet att se till att alla barn får växa under trygga och goda förhållanden och att särskilt uppmärksamma barn som uppvisar tecken på en ogynnsam utveckling. Med syfte att skydda barnen har lagstiftaren även fastställt en skyldighet för professionella, som i utövandet av sin profession kommer i kontakt med barn, att anmäla sin misstanke om ett barn som far illa till socialtjänsten. Därefter är socialtjänstens uppgift att i samarbete med barnet och dess föräldrar, samt andra som på något sätt är involverade i barnets liv, utreda barnets behov och erbjuda behövlig hjälp, stöd och skydd. I situationer där samarbetet med föräldrarna eller barnet inte är möjligt har socialtjänsten till och med en skyldighet att, i syfte att skydda barnet från en ogynnsam utveckling, ingripa med tvång. Eftersom socialtjänstens involvering, särskilt när tvång tillgrips, medför som regel påfrestningar och omfattande konsekvenser för barnet och dennes familj, ställs frågor kring barnets rätt att vara delaktigt på sin spets (a.a. 2015).

Tidigare forskning visar att den rådande uppfattningen hos allmänheten, avseende frågan om barndelaktighet, är att barn har mycket begränsad möjlighet att delta och påverka beslut, samt lätt kan falla offer för de vuxnas felsyn och bristfälliga bedömningar och beslut. Att förstå och främja barns rätt till delaktighet utgör en utmaning både för barnen själva och för de vuxna omkring dem, särskilt de professionella, något som befintlig forskning också framhåller (Gallagher m.fl., 2012; Sinclair, 1998/2004; m.fl.). Barn som visar tecken på ogynnsam utveckling kan, mot bakgrund av aktuell lagstiftning, knappt undgå socialtjänstens involverande. Vi menar att det är ytterst angeläget att skapa goda förutsättningar för att dessa barn ska kunna förverkliga sin rätt till delaktighet i enlighet med barnkonventionens intentioner. Detta genom att få möjlighet att komma till tals, bli informerade och få återkoppling samt ges möjlighet att påverka beslut som rör både deras nutid och framtid i den omfattning som det är möjligt med hänsyn till deras ålder och mognad samt principen om barnets bästa.

Vi finner att ämnet i sig är intressant och relevant att undersöka utifrån socialt arbetes perspektiv. En ytterligare anledning till att vi valt att skriva om barndelaktighet är att vi under praktiktiden fått en uppfattning om att socialsekreterare som arbetar med barn också finner dessa frågor som mycket utmanande. Professionella har visserligen en lagstadgad skyldighet att iakttä

---

<sup>1</sup> Convention on the Rights of the Child (förkortad CRC, CROC eller UNCRC)

<sup>2</sup> I kommande text använder vi ordet barn som ett samlingsbegrepp för alla som är under 18 år.

<sup>3</sup> För den originella lydelsen av barnkonventionens artiklar 3.1 och 12 se bilaga 1.

barnets rättigheter med vägledning av principen om barnets bästa i alla beslut som rör barn, men hur de omsätter detta i praktiken och utifrån vilka premisser bedömningar görs ter sig dock oklart. Inspirationen är också delvis hämtad från erfarenheter av ett mindre studie angående möjligheter till barndelaktighet inom ramen för Barns behov i centrum handläggnings- och dokumentationssystem (BBIC) som författarna tidigare gjort tillsammans. Men det tidigare arbetets begränsade ramar, både tidsmässiga och utrymmesmässiga, har gjort att vi inte haft möjlighet att undersöka ämnet på den ambitionsnivå som gör ämnet rättvisa. Därför har vi valt att återigen skriva om barns rätt till delaktighet.

### **1.1 Problemformulering**

Socialt arbete som riktar sig mot barn är, menar vi, ett ytterst intressant och utmanande område. Barn uppfattas vanligtvis som en mycket sårbar grupp som i hög grad är beroende och i behov av vuxnas skydd och vägledning. Å andra sidan, mot bakgrund av barnkonventionens ambitioner att göra barn mer delaktiga, kan barnen också ses som sociala aktörer kapabla att ta ställning och påverka i olika frågor som berör deras liv. Detta dilemma mellan barnets rätt till delaktighet och rätt till skydd påpekas flitigt i tidigare forskning (McNeish m.fl., 2002; Pölkki m.fl., 2012; Sanders & Mace, 2006; Shemmings, 2000; Vis m.fl., 2012).

Mot denna bakgrund, finner vi att, i det praktiska arbetet med barn, dock finns en risk att barn blir behandlade som ett objekt och att deras åsikter inte beaktas tillräckligt. Att göra barnen delaktiga, särskilt i avseende den grad som deras åsikter tillmäts vikt vid beslutfattande, verkar vara en stor utmaning för alla professionella som arbetar med barn. I en myndighetsvärld som präglas av ett vuxenperspektiv är det lätt hänt att barns rättighet att framföra sina åsikter och påverka förbises eller inte uppfattas som relevanta. På så sätt kan barns möjlighet, eller snarare rättighet, att vara delaktiga och påverka sin egen situation inskränkas. För det ovangivna resonemanget finns belägg som befintlig forskning i ämnet (Sanders & Mace, 2006; Sinclair, 2004; Thomas & O'Kane, 1999; Vis & Thomas, 2009) tillhandhåller. Barnkonventionen och den aktuella nationella lagstiftningen fastställer barns rätt att delta och påverka, men hur det blir i praktiken och vilka mekanismer som hindrar och försvårar barns möjlighet till delaktighet är frågor som vi gärna vill undersöka.

### **1.2 Syfte**

Syfte med denna studie är att undersöka socialsekreterarnas <sup>4</sup> uppfattningar om och inställningar till barnets rätt och möjlighet till delaktighet i enlighet med barnkonventionens ambitioner inom ramen för socialtjänstens ansvar för barn.

### **1.3 Frågeställningar**

- Hur uppfattas och definieras barndelaktighet?
- Hur uppfattas barndelaktighetens förhållande till principen om barnets bästa samt begreppet barnperspektiv?
- Vilka faktorer påverkar barns rätt och möjlighet till delaktighet?

---

<sup>4</sup> Med beteckningen socialsekreterarna avses både barnavårdsutredare, familjehemssekreterare och barnsekreterare. Beteckningen socialsekreterare används fortlöpande i detta arbete, men när det bedöms som viktigt att betona den mer specifika befattningsbeteckningen anges denna.

## 1.4 Bakgrund

### 1.4.1 Skyldigheter och befogenheter – om rättsliga ramar

Samhällets ansvar för att barn ska utvecklas under trygga och goda förhållanden, och att deras behov ska tillgodoses samt att deras röster ska få bli hörda, fastställs i den aktuella nationella lagstiftningen, socialtjänstlag, 2001:453 (SoL)<sup>5</sup> och lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, 1990:52 (LVU). Det är socialnämnden som har skyldigheter och ansvar för detta och som ska tillsammans med föräldrarna medverka till att barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver, vilket definieras i 5 kap 1 § SoL. Om socialnämnden inte kan komma i samförstånd med föräldrarna och barnet, har socialnämnden befogenheter att tillgripa tvång för att förhindra en ogynnsam utveckling hos barnet, vilket definieras i lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, 1990:52 (LVU) (Lundgren & Thunved, 2013). Dessa lagar återspeglar barnkonventionens ambitioner att skydda barns intresse. Barnkonventionens grundtanke är att barn har rätt till att få sina grundläggande behov tillgodosedda, vara skyddade från övergrepp och diskriminering samt uttrycka sina åsikter och få dessa respekterade. Dessa principer ger en gemensam norm för alla barns rättigheter och utgör en grund för ett globalt barnperspektiv (Cederborg, 2014).

Föräldrarnas skyldighet att se till att barns behov blir tillgodosedda fastställs i föräldrabalken, 1949:381 (FB). Enligt 6 kap. 1 § FB har barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. När dessa behov allvarligt åsidosätts är samhället skyldigt att ingripa för att skydda barnet. Om inte frivilliga åtgärder är tillräckliga kan ett ingripande enligt LVU vara påkallat, vilket fastställs i 1 § LVU. Tanken bakom LVU är alltså att fungera som ett komplement till SoL med syfte att stärka barns rätt till skydd och gynnsam utveckling, samt reglera förutsättningar för tvångsvård. Socialnämnden har med denna lag fastställd skyldighet och långtgående befogenheter att ingripa till barns skydd när förutsättningarna i lagen blir uppfyllda. Dessa förutsättningar är att ett missförhållande ska föreligga med anknytning till barnets hemmiljö, vilket regleras i 2 § LVU, eller till barnets eget beteende, vilket regleras i 3 § LVU. Vidare ska missförhållandet medföra en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas samt att behövlig vård inte kan ges på frivillig väg.

### 1.4.2 Barns rättigheter och barns bästa

Barn som far illa är en särskild utsatt grupp vilket gör det högst angeläget att ta hänsyn till och beakta ett antal principer vars syfte är att skydda deras intresse. Dessa har införts för att stärka barns ställning inom den sociala barnvården. LVU reglerar skyldigheter att i vissa fall med tvångsåtgärder ingripa för att skydda ett barn och utgår från tanken om att barn är mer sårbara än vuxna samt att de inte kan föra sin talan på samma sätt som vuxna. Men ju äldre och mognare barnet blir desto större hänsyn bör man ta till barnets egna åsikter och önskemål. Yngre barn är dock mer beroende av de vuxnas uppfattningar och åsikter om vad som är till deras bästa samt mer känsligare för förhållandena i omgivningen. Därför är det viktigt att inte utsätta barnet till att självt ta ställning till föräldrarnas eventuella lämplighet eller bedöma deras förmågor respektive brister (Socialstyrelsen, 1997).

---

<sup>5</sup> För den originella lydelsen av de i avsnittet nämnda paragraferna i SoL, LVU och FB se bilaga 1.



Barn bör dock inte betraktas som passiva objekt helt beroende av vuxna utan även som självständiga och autonoma individer med förmåga att samspela med sin omvärld. Barnkonventionen ger möjlighet till att skapa ett samhälle som i alla områden som rör barn kan utgå från barnrättsperspektiv. Även om konventionen poängterar att barn på grund av sin sårbarhet, är i behov av vård och skydd och har rätt till båda sina föräldrar, ska barnen inte betraktas som ett bihang till sina föräldrar, utan som unika och autonoma individer med egna behov. Konventionens implementering, med syfte att stärka barnets ställning inom den sociala barnvården, har resulterat i nya bestämmelser i den svenska sociala lagstiftningen om barnets bästa och barnets rätt till delaktighet. I konventionens artikel 3.1 fastställs principen om barnets bästa som i alla frågor och beslut som rör barnet ska komma i främsta rummet. Denna artikel har implementerats i 1 kap. 2 § SoL och i 1 § LVU. I barnkonventionens artikel 12 fastställs barnets rätt att få relevant information och rätt till möjlighet att framföra sina åsikter och mening. Om barnet inte framför sina åsikter ska dessa klarläggas på annat sätt så långt som möjligt. Vidare ska barnets åsikter tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Denna princip återspeglas även i föräldrabalken (6 kap. 11 § FB) där det anges att, i takt med barnets stigande ålder och utveckling, skall barnets egen uppfattning allt mer respekteras. Dessutom har principen implementerats i 11 kap. 10 § SoL samt i 36 § LVU (Socialstyrelsen, 2013).

Enligt Socialstyrelsen (a.a.) är rekommendationen att olika former av möten med barnet eller den unge ska få stort utrymme under handläggningen. Ur barnets synvinkel är det viktigt att få möjlighet till att vara delaktigt och att socialsekreteraren är tydlig med relevant information, så att det som händer blir begripligt. I analysen av konsekvenser av olika insatser för barnet ska principen om barnets bästa vara en ledstjärna. Det är viktigt att engagera barnet och vårdnadshavarna, och sträva efter deras delaktighet så långt som möjligt. Avseende tillämpningen av principen om barnets rätt till delaktighet finns ett dilemma som innebär att barn och unga ska betraktas som kompetenta och ansvariga subjekt samtidigt som de är skyddsbehövande och sårbara objekt. Delaktighet är alltså lika viktigt som barnets rätt att inte vara delaktig. I detta sammanhang är det oerhört viktigt att skapa förutsättningar där barnet inte behöver känna sig påtvingat att uttala sin vilja och därmed tvingas ta ansvar för beslut som fattas. Därför är det viktigt att skapa en balans där barnet erbjuds större delaktighet utan att tilldela dem alldeles för stort ansvar för egen situation. För att barn ska kunna vara delaktiga måste goda och trygga förutsättningar skapas, vilket förutsätter kunskap om hur barnets åsikter på bästa sätt kan inhämtas och arbetssätt som är anpassade till barnets förutsättningar (a.a.).

#### 1.4.3 BBIC – Barns Behov i Centrum

För att kunna leva upp till de krav som implementering av barnkonventionens grundtankar i den sociala lagstiftningen har medfört, men också för att ge svar på den omfattande kritiken riktad mot den sociala barnvården i Sverige, har socialtjänsten utarbetat ett system för handläggning och dokumentation vid utredning, planering och uppföljning i barnavårdsärenden. Systemet har fått namnet *Barns Behov i Centrum (BBIC)* och bygger på den engelska modellen för utredning och uppföljning i barnavårdsärenden *The Integrated Children's System (ICS)*<sup>6</sup> (Socialstyrelsen, 2013). Det övergripande målet med BBIC är att ge barn,

---

<sup>6</sup> ICS länkar samman både *Looking After Children System (LACS)* som ett system för uppföljning av placerade barn samt *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families* eller förenklat *Assessment Framework (AF)* som ett utredningssystem.

som är aktuella för socialtjänstens insatser, samma chanser som andra barn i samhället, samt att komma till rätta med tidigare utpekade brister genom att stärka barnets ställning. Systemet styrs av ett antal grundprinciper där principen om att barn behov ska stå i centrum har en central roll. Detta innebär vidare att barnets bästa ska vara vägvisande och att barnet ska göras delaktigt genom att få sin röst hörd vid utredning, planering, genomförande och uppföljning av vården (a.a.).

## **2. TIDIGARE FORSKNING**

I detta avsnitt presenteras resultat och huvudslutsatser från tidigare forskning som på olika sätt och nivåer behandlar ämnet barndelaktighet. Ambitionen är att presentera de huvuddragen avseende inriktning och resultat i en internationellt sett växande mängd av forskning kring barndelaktighetsfrågan. Några av de presenterade forskningsresultaten är över femton år gamla men har ändå inkluderats i denna framställning. Detta med anledning av att de har gjorts av inom område ansedda forskare och eftersom dess resultat i jämförelse med resultat av nyare studier behållit sin aktualitet. Vi finner, mot bakgrund av den gjorda litteraturgenomgången, att den svenska forskningen i ämnet, i kontrast till det internationella, är mycket begränsad. Vi anser dock att den befintliga forskning som presenteras nedan, erbjuder ett gediget underlag att utgå ifrån och relatera denna studies resultat till.

### **2.1 Barndelaktighet – ett växande intresse och bättre möjligheter**

I nästan alla studier som ingår i denna framställning framhålls det att intresse för barns rättigheter i allmänhet har ökat, särskilt intresset för barns rätt till delaktighet vid beslutfattande. Enligt befintlig forskning har ratificering av FN:s konvention av barns rättigheter och dess implementering i den nationella lagstiftningen hos olika, främst europeiska länder, tillsammans med åtföljande införande av nya, anpassade organisatoriska policys och riktlinjer lett till ökad barndelaktighet (Cleaver & Walker, 2008; Gallagher m.fl., 2012; McNeish m.fl., 2002; Sinclair, 1998/2004; Thomas & O’Kane, 1999; Tregeagle & Mason, 2008;). Sinclair (2004) finner att ökat intresse och acceptans för barndelaktighetsfråga har sitt ursprung i tre olika källor. Vid sidan om den ovanberörda barnrättighets-agenda är intresset konsekvens av en växande konsumtion i samhälle och till det kopplade idé om brukarinflytande samt av en växande uppfattning om barnen som kapabla sociala aktörer som kan påverka sin omgivning. Resultat av en komparativ studie, gjord av Thomas (2005), visar på en positiv utveckling under en femårsperiod trots vissa identifierade hinder. Det konstateras att det har skett en rejäl förändring i de lokala sociala myndigheternas syn på barndelaktighet och att de professionella har börjat tänka om barndelaktighet mer öppet och konstruktivt. Framsteget är mest synligt i att mycket fler barn än tidigare närvarar möten där deras vård diskuteras, att åldersgränsen har sänkts samt att i vissa fall barnen även blivit aktivt involverade i diskussioner (a.a. 2000).

Införande av nya former av handläggningssystem vid utredning och uppföljning i barnavårdsärenden som betonar skyldigheten eller rekommenderar att göra barnen delaktiga, har i flera studier visat sig också bidra till ökad barndelaktighet. I alla fall, vad gäller möjligheter till delaktighet. Resultat av en studie som bygger på undersökning av barns och föräldrars erfarenheter av delaktighet i barnavårds-ärenden inom ramen för *Looking After Children System* (LACS) Australien visar

att majoriteten av informanterna haft positiva erfarenheter. Systemet anses ge barn möjlighet att bli delaktiga dock på ett mer begränsat sätt än systemet föreskriver och rekommenderar (Tregeagle & Mason, 2008). Att det har gjorts betydande framsteg avseende barndelaktighet vid beslutfattande i samband med s.k. planerings- och uppföljningsmöten samt att arbete inom ramen för LACS ökar sannolikheten för att barn görs delaktiga vid beslutfattande konstateras också av Thomas & O'Kane (1999). I en utvärdering av implementering av *Integrated Children's System (ICS)* i arbete med barnavårdsärenden i England finner Cleaver & Walker (2008) att arbete inom ramen för systemet har skapat något bättre förutsättningar för barns delaktighet. Detta speciellt avseende beaktande av barns åsikter om vem som ska delta på uppföljningsmöte men också vad gäller tillhandhållande av relevant information och återkoppling. Slutsatserna motsvarar resultat av svensk forskning avseende effekter av implementering BBIC-systemet inom den svenska socialtjänstens arbete med barn. Rasmusson m.fl. (2004) finner att BBIC, trots vissa brister har bidragit till ökad delaktighet av omhändertagna barn vid uppföljningsmöten. Enell (2009) kommer till slutsatsen att det snarare är möjligheten till delaktighet som ökat men inte själva delaktigheten. I samma fråga finner Ångman (2009) att barnen inte görs delaktiga i den mån som systemets grundprinciper anger mest eftersom barnets åsikt endast i få fall påverkat beslut.

## **2.2 Barndelaktighet - begreppets innebörd**

Forskning som presenteras nedan visar att i praktiken råder det olika uppfattningar kring innebörden av begreppet barndelaktighet. Professionella som arbetar med barn uppfattar olika nivåer av barnets involvering i ärende som likvärdigt barndelaktighet. Medan en del menar att barndelaktighet innebär att barn får relevant information eller att de blir lyssnade till dvs. konsulterade, menar andra att den ska t.o.m. inbegripa barnets möjlighet att påverka beslut som fattas.

I sin studie om barns delaktighet i den norska sociala barnvården finner Vis & Thomas (2009) att enbart konsultation med barnen inte kan garantera en effektiv barndelaktighet i beslutsfattandeprocesser. Det menas att en fulländad barndelaktighet måste innefatta två aspekter. För det första att barnet fått information om sin situation, och därmed en möjlighet att förstå sin position, samt en möjlighet att uttrycka sina åsikter och önskemål. För det andra att barnets åsikter och önskemål har tagits i beaktande vid beslutfattande och påverkat beslut. Sinclair (2004) i en forskningsöversikt varnar för att begreppet barndelaktighet i praktiken oftast blir begränsat till att lyssna på eller konsultera barnet. Detta menas inte är tillräckligt för att vi ska kunna tala i termer av en effektiv delaktighet eller barnens självbestämmande, där barn upplever sin involvering som meningsfull, i den mån att deras åsikter tas i beaktande vid beslutsfattandet.

## **2.3 Barns syn på delaktighet och delaktighetens effekter**

Forskning som presenteras i det kommande tyder på att barnen uppskattar möjlighet till att vara delaktiga och påverka beslut som rör deras liv och framtid. Den visar också att känsla av delaktighet kan ha mångfaldiga positiva effekter på barnen och för utfallet av deras vård. Detta inte minst vad gäller de omhändertagna barns hälsa, ett utvecklingsområde där denna grupp uppvisar sämre resultat än den genomsnittliga barnpopulationen.

Resultat av en studie av Pölkki m.fl. (2012) visar att omhändertagna barn upplever delaktigheten som väldigt viktig. När barnen blir omhändertagna hoppas de på att socialsekreterare ska visa äkta engagemang och lyssna på dem, samt ta deras

åsikter och meningar i beaktande. Barnen är intresserade av att få rätt information om orsaker till placeringen samt hur den framtida planeringen ser ut. Barnens erfarenhet av delaktighet varierar dock med olika stadier av barnomsorg. De upplever att deras möjlighet att bli delaktiga varit minimala innan de blev omhändertagna för att därefter bli mer hörda och därmed givna bättre möjlighet att delta och påverka sin situation. De placerade barnen menar att barndelaktighet förutsätter socialarbetarnas äkta engagemang och förståelse samt ärlighet som innebär att barnen och ungdomarna får all information om det som rör dem och deras liv. Enligt Thomas (2000) upplever dock många barn att olika möten där viktiga beslut om deras liv fattas är tråkiga. Vissa finner dessa till och med som obehagliga eller skrämmande. Detta med anledning av att barn ofta upplever att de inte blir tillräckligt förberedda inför möten och att mötena är uppbyggda efter kriterier som mer tilltalar vuxenvärlden. I en forskningsöversikt finner Vis m.fl. (2011) att en effektiv barndelaktighet kan medföra mångfaldiga positiva bieffekter för barnen. Studie fokuserar barndelaktighets effekter på hälsa hos barnen som får skydd och vård från samhällets sida. Studiens resultat visar att delaktighetens mest utmärkande positiva effekter på barnen är ökad säkerhet, bättre utfall av olika vårdinsatser samt ökad känsla av välbefinnande. Det ska dock inte tolkas som att barnens delaktighet per automatik gynnar deras hälsa. Det är särskilt relation med socialarbetare och graden till vilken delaktighetsprocessen är uppbyggd att bemöta barnens förväntningar och förmågor, som spelar den viktigaste rollen.

## **2.4 Barndelaktighet – hinder och möjligheter**

För att kunna uppnå en effektiv barndelaktighet och öka barns möjlighet till självbestämmande, är identifiering av faktorer som både positivt eller negativt påverkar barnets möjlighet till delaktighet, en grundläggande fråga. Många studier, varav en del presenteras nedan, försöker identifiera just dessa faktorer.

### *2.4.1 Ålder, beslutets allvarlighetsgrad, kommunikation och föräldrar*

I många studier visar sig åldern vara en avgörande faktor avseende i vilken omfattning barn görs delaktiga och särskilt vad gäller deras möjligheter att påverka beslut. Shemmings (2000) har undersökt de professionellas syn på barndelaktighet avseende åldern i vilken barn ska låtas påverka beslutsfattande samt närvara vid olika möten. Studiens resultat visar att det finns en motsatt syn hos två olika grupper av professionella som deltagit i studie. Socialsekreterare anser att barn yngre än 12 år inte ska låtas fatta beslut, men menar att de ska närvara vid möten som rör deras situation. Däremot gör övriga professionella inte denna åtskillnad och menar att barn som inte är gamla nog att fatta beslut inte heller bör närvara vid möten. Socialsekreterare menar att en förutsättning för barndelaktighet och ökad självbestämmande är att skapa förutsättningar som möjliggör för barn att påverka sin situation. Detta blir problematiskt menar Shemmings (2000) när vuxna redan har bestämt vad som är bäst för barnet och ska därefter inkludera barnet i det som redan har till viss del bestämts. I en studie av Sanders & Mace (2006) anger intervjuade socialarbetare åldern, och till den relaterade mognad och möjlighet att förstå beslutets innebörd och implikationer, som en betydande faktor för barndelaktighet. Thomas & O’Kane (1999) finner i en studie där de fokuserar delaktighet av omhändertagna barn i åldrarna mellan 8-12 att de äldre barnen oftare blir involverade i beslutsprocessen än de yngre. Samma studie visar vidare att beslutets karaktär också är en avgörande faktor. Sannolikheten att barnet deltar vid beslutsfattande minskar om det är stora och betydelsefulla beslut som det handlar om, eller om det finns konflikt mellan familjen och den lokala sociala myndigheten. Det påpekas också att det

fortfarande finns barn som blir helt exkluderade från beslutfattande men också barn som inte vill delta. Sinclair (2004) drar samma slutsats och lyfter upp vikten med att identifiera vilka barn som görs delaktiga och vilka inte. Vissa grupper av barn har visat sig ha mindre chans att vara delaktiga, till exempel yngre barn eller barn med kommunikationssvårigheter. Enligt Sanders & Mace (2006) och Pölkki m.fl. (2012) kan även föräldrarna och andra anhöriga på olika sätt agera hindrande, genom att till exempel inte vara samarbetsvilliga eller genom att direkt hindra barn från att delta. Enligt Pölkki m.fl. (2012) upplever socialarbetare att den lojalitet som barn känner gentemot sina biologiska föräldrar kan också hindra dem från att vara delaktiga i olika skeden i processen.

#### **2.4.2 Policy och praktik**

Flera studier visar att det finns en diskrepans mellan sociala organisationernas policy avseende barndelaktighet och det som händer i praktiken. Sådan slutsats dras av Gallagher m.fl. (2012) i en forskningsöversikt om barns och föräldrars delaktighet i beslutfattande i den sociala barnvårdens kontext. Samma slutsats dras av Sanders & Mace (2006) i en studie som bygger på jämförelse av flera verksamheters policy och deras faktiska agerande. Trots att verksamheternas policy- och riktlinjer fastställer skyldighet att barns åsikter och meningar ska kartläggas på olika sätt, har barns närvaro vid olika möten varit väldigt låg. Det framhålls att många verksamheter försöker på indirekt sätt kartlägga barns åsikter och önskemål. Föräldrarna framstår som den främsta informationskällan avseende barns önskemål och åsikter som dock inte blir klart framställda på dessa möten.

#### **2.4.3 Vikten av kontinuitet och relationsskapande**

En rad olika studier lyfter upp relationskapande mellan barn och de professionella som en särskilt viktigt förutsättning för att göra barnen mer delaktiga. Gallagher m.fl. (2012) framhåller att aktuell forskning i ämnet visar att varaktiga relationer som bygger på respekt och tillit har en avgörande betydelse för delaktiggörande av barn och deras föräldrar i beslutfattandeprocesser. Dessvärre, har det visat sig att socialtjänstens arbete med barn och unga oftast präglas av frekventa byten av ansvariga socialarbetare och akut tidsbrist. Vikten av kvaliteten och kontinuiteten i relationer mellan barnen och socialarbetare för barndelaktighet lyfts också upp av Bell (2002) och McLeod (2007). Bell (2002) framhåller att barns möjligheter till att bli delaktiga är oftast helt beroende av de vuxna som ingår i det professionella skyddsnetet. Med inspiration hämtad från en tolkning av anknytningsteorin gjort av Heard & Lake (1997) argumenterar Bell att relationer och procedurer som förkroppsligar *stödjande/vänskapliga*<sup>7</sup> interaktioner ökar chanser för att barnen blir engagerade och delaktiga på ett konstruktivt sätt än interaktioner som antyder *dominans/underlägsenhet*<sup>8</sup>. Det är bara inom kontexten av trygga och tillitsfulla relationer som barn med svåra erfarenheter kan ta till sig och förstå information, göra medvetna val, göra sina röster hörda och påverka.

#### **2.4.4 Organisation – arbetsbörda, tid och resurser som hinder**

Organisatoriska förutsättningar kopplat till professionellas tillgång till resurser identifieras som ett framträdande hinder mot ökad barndelaktighet i många studier. Sanders & Mace (2006) finner i sin studie att en anledning till marginalisering av barndelaktighet i de sociala myndigheters praktiska arbete är brist på resurser och tid. Socialsekreterare upplever att de behöver mer tid,

---

<sup>7</sup> Vår översättning av ursprunglig begrepp supportive/companionable

<sup>8</sup> Vår översättning av ursprunglig begrepp dominant/submissive

kunskap samt praktisk erfarenhet för att kunna delaktiggöra barnen. Enligt Gallagher m.fl. (2012) utgör ökad byråkratisering samt brist på tid ett stort hinder för en effektiv delaktighet för barn i samhällsvård och deras familjer. Att ha tid ses som en grundläggande förutsättning för skapande av tillitsfulla relationer. McLeod (2007) menar också att socialsekreterarnas stora arbetsbörda, akut tidsbrist, fokus på byråkratiska uppgifter och brist på andra resurser som t.ex. placeringsmöjligheter, utgör ett hinder för barndelaktighet. Bell (2002) argumenterar att sociala myndigheters organisation och arbetssätt idag banar vägar till ett mönster av dominant/underlägset relationsskapande som utgör ett hinder för barndelaktigheten. Med andra ord varnas det för att det idag dominerande tankesättet som styr planering och organisering som bygger på tanke om prioritering av kostnadseffektiva arbetssätt utgör ett hinder för främjande av barndelaktigheten i den sociala barnvården. Sociala organisationer måste, menar Bell, anpassas mer efter ett barnrättighetsperspektiv där värdena som respekt, ärlighet och kontinuitet ska ställas före kostnadseffektiviteten.

#### *2.4.5 Dilemma, konflikter och andra hinder*

Ett återkommande tema i befintlig forskning avseende hinder och möjligheter till barndelaktighet relaterar till en inneboende spänning i de professionellas syn på barn som både kompetenta sociala aktörer med egna rättigheter och sårbara samt beroende av vuxnas skydd. I en norsk studie av Vis m.fl. (2012) avseende attityder hos norska socialsekreterare med ansvar för barn, pekar resultaten på några huvudanledningar varför barnen inte engageras vid beslutfattande i enlighet med lagstiftarens intentioner. En av anledningarna är att socialarbetare är rädda för att involvering av barnet i processen kan ha negativa effekter på barnet. Här handlar det om påverkan av skyddsaspekten där barndelaktigheten vägs mot eventuella risker som den kan medföra för barnet. Pölkki m.fl. (2012) anger att socialsekreterarna upplever som speciellt utmanande att informera barn och ungdomar om allt som händer, vilket är en grundläggande förutsättning för att barn ska vara delaktiga. Detta eftersom det ofta innebär en konflikt mellan barnets rätt till delaktighet och behov av skydd. Samma dilemma påpekas av McNeish m.fl. (2002), Sanders & Mace (2006) likväl Shemmings (2000) som lyfter upp vikten av att hitta en rätt balans i den spänning som finns mellan barns rätt till delaktighet och barns behov av skydd.

Befintlig forskning lyfter upp ytterligare några anledningar till att socialsekreterare inte involverar barnen i beslutfattande i enlighet med lagstiftarens intentioner. Enligt Vis m.fl. (2012) kan det bero på att barndelaktighet, inte uppfattas som behövligt eller meningsfullt av de professionella. Detta till följd av negativa erfarenheter av svårigheter att i praktiken på ett effektivt sätt göra barnen delaktiga, vilket leder till desillusionering och minskad entusiasm hos socialsekreterarna. En annan anledning kan vara att de professionella har bristfälliga kommunikationsfärdigheter, vilket tyder på behov av träning och vägledning.

#### *2.4.6 Strategier mot en ökad barndelaktighet*

Flertal studier fokuserar på de aspekter som är viktiga att beakta om ambitionen är att öka barns delaktighet och inflytande i frågor och beslut som berör dem. Sinclair (1998) identifierar fyra sätt att främja barndelaktighet vid sociala myndigheters planering av barnets vård. Den första är att informera barn om deras rättigheter samt processer varigenom deras vård planeras. Den andra är att kontinuerlig samråda med barnen. Här betonas vikten med att barnens åsikter och önskemål blir fullständigt klarlagda före planeringsmöten tar plats och där barnets

egna ord används i den största möjliga utsträckning. Den tredje är att möjliggöra och motivera barnen att närvara möten då beslut som berör dem fattas. Den fjärde är att ge barnet tillgång till dokumentation i eget ärende eller minst återkoppling, både skriftlig och muntlig. McNeish m.fl. (2002) kommer till liknande slutsatser när de identifierar några, inom teori och praktik, återkommande tema beträffande främjande av barndelaktighet. För det första lyfts vikten med att på ett rätt sätt bemöta de attityder som utgör hinder för ökad barndelaktighet där barnen inte ses som kompetenta och autonoma individer vars kompetens ökar med ålder och mognad. Här påpekas också vikten av att hitta balans i den spänning som finns mellan barnets rätt till delaktighet och barnets rätt till skydd, vilket är en särskilt stor utmaning för socialarbetare som arbetar med utsatta barn. Enligt Schofield (2005) kan kunskap i teori om barnutveckling vara behjälplig vid balansering av dessa två aspekter.

I flertal studier (Sinclair 1998, Thomas & O’Kane 1999, Thomas 2000) menar att fokus från att samtala med barn ska förflyttas mer i riktning mot utveckling och implementering av nya processer och strukturer som möjliggör barn-delaktighet vid beslutsfattande. Detta, till exempel, genom möten där barnens närvaro garanteras och genom att göra om dessa från att vara engångsmöten präglade av ett vuxenperspektiv till en kontinuerlig och mer barnanpassad process. Aspekten av kontinuitet och barnvänlighet framhålls också av Sanders & Mace (2006). Det menas att den sociala barnvården och dess system inte är barnvänlig, utan är ett system uppbyggt av vuxna och för vuxna. Även möten, vars syfte är att diskutera och planera barnets vård och skydd, är alldeles för formella och riskerar att avskräcka barn. Det menas att en informalisering av dessa möten kan göra dem mer mottagliga och hanterbara för barn.

### 3. TEORETISK BAKGRUND

I detta avsnitt presenteras de teorier som utgör studiens teoretiska ram och som används som ett verktyg för analys av empirin. Avvägning mellan flera tänkbara teoriers lämplighet för nämnda ändamål har lett till att en modell för barndelaktighet utvecklat av Shier (2001) och anknytningsteorin har valts.

#### 3.1 Shiers barndelaktighetsmodell

Sedan tillkomsten av barnkonventionen, där i konventionens artikel 12 fastställs principen om barnets rätt till delaktighet i alla beslut som rör barnet, har olika teoretiska modeller om barns delaktighet utvecklats. Med inspiration hämtad i tidigare utarbetade modeller, där den ursprungliga inspirationskällan är Roger A. Harts (1992) modell känd som *ladder of participation*, utarbetade Shier (2001) en modell som är särskilt anpassad till barndelaktighet i beslutsfattandeprocesser.

Modellen skiljer mellan fem olika delaktighetsnivåer. På varje av dessa nivåer finns dessutom tre olika steg som benämns som *öppningar*, *möjligheter* och *skyldigheter*<sup>9</sup>. Stegen står för olika grader av organisations och anställdas engagemang i processen kring barns möjlighet till påverkan och självbestämmande. Med *öppningar* menas att de som arbetar med barnen är beredda att arbeta enligt principerna som gäller för viss delaktighetsnivå. Här handlar det om de anställdas attityder till dessa principer. *Möjligheter*, som nästa steg, innebär

<sup>9</sup> Se en skiss över de olika nivåerna och stegen i Shiers barndelaktighetsmodell i bilaga 2.

att det finns förutsättningar inom organisationen så att anställda kan börja tillämpa principer i praktiken. Det handlar om att organisationen ger anställda behövliga resurser. Det sista steget, *skyldigheten* innebär att organisationen fattat ett formellt beslut om att de anställda skall arbeta utifrån principer som gäller för respektive delaktighetsnivå. Dessa blir då en integrerad del av arbetssystemet det vill säga organisationens policy. Nedan beskrivs de övergripande principerna för varje av de fem nivåerna i modellen (Shier, 2001).

**Den första nivån** - *Barn blir lyssnade till av vuxna* – Denna nivå av delaktighet innebär att barn blir lyssnade till av professionella men bara när de på eget initiativ uttrycker sina åsikter och synpunkter. På denna nivå finns det inga organiserade försök att få barn uttrycka sina åsikter om beslut som angår dem. Det uppfattas inte som något oroväckande om barnet inte uttrycker någon åsikt i frågan. Första steget, öppningen, innebär på denna nivå att de professionella är beredda att lyssna på barnet. Möjligheten som andra steg innebär att deras arbetssätt möjliggör att de kan lyssna på barnet, att de professionella kan avsätta tid för och är tränade i att lyssna på barn. Det tredje steget är att det beskrivna arbetssättet blir till organisationens policy, alltså skyldighet för anställda (a.a.).

**Den andra nivån** - *Barn uppmuntras till och får stöd i att komma fram med sina åsikter och synpunkter* – På denna nivå är ansvariga vuxna medvetna om att det kan finnas olika anledningar till att barnet upplever det som svårt att uttrycka sina åsikter och synpunkter. Det kan handla om allt från ett dåligt självförtroende, blyghet, kommunikationssvårigheter till tidigare dåliga erfarenheter. Till skillnad från första nivån leder de ansvariga vuxnas medvetenhet om dessa hinder till att de ger ett aktivt stöd och uppmuntran till barnet för att uttrycka sina åsikter. På denna nivå är första steget att de professionella är villiga att aktivt uppmuntra och hjälpa barnen att uttrycka sin mening. Det andra steget betyder att det finns möjligheter för barn att få sin röst hörd till ex. att de professionella fått möjlighet att lära sig och behärska olika kommunikationstekniker som är anpassade till barnets ålder och mognad. Eller att det finns aktiviteter som underlättar barnet att framföra sina åsikter. Det tredje steget innebär att uppmuntran och stöd för barn att säga sin mening är en skyldighet för de anställda i organisationen genom att arbetssättet blir till en etablerad policy inom organisationen (a.a.).

**Den tredje nivån** - *Barns åsikter och synpunkter tas till hänsyn* – På denna nivå är barnen inte enbart uppmuntrade att uttrycka sina åsikter och synpunkter samt bli lyssnade till utan deras åsikter och synpunkter tillmätas betydelse vid beslutfattande. Detta innebär dock inte att beslut fattas uteslutande i enlighet med det som barnet uttryckt som sitt önskemål, utan beslut blir resultat av en avvägning där fler faktorer spelar in. Det är denna nivå som en organisation ska uppnå för att kunna leva upp till kraven i barnkonventionens artikel 12. På denna nivå är det viktigt att ge barnet återkoppling och förklara för barnet varför beslut inte fattats i enlighet med barnets önskemål, även om barnkonventionen inte fastställer sådan skyldighet. Öppningen som första steget innebär på denna nivå att de professionella är villiga att beakta barnets åsikter. Möjligheten innebär här att organisationens beslutsfattande process är sådant som möjliggör att barnets åsikter kan beaktas. Det tredje steget, skyldigheten, innebär att organisationen har implementerat i sin policy att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad i enlighet med barnkonventionens artikel 12.1 (a a).



**Den fjärde nivån - Barn involveras i beslutsfattandeprocesser** – Denna nivå markerar en övergång från konsultation med barnet till barnets aktiva deltagande i beslutsfattande. Här är barnet direkt involverat vid den punkten då beslutet fattas. Barnet möts med de vuxna, planerar, samt fattar beslut tillsammans med dem. Barnkonventionen förpliktar dock inte att barnet involveras vid punkten för beslutsfattande utan enbart att barnets åsikter ska kartläggas och beaktas. Det första steget här är att organisationen och professionella är beredda att låta barnen delta i beslutsfattandeprocesser. Möjligheter som nästa steg innebär att organisationen anpassar sina procedurer, språk, dokumentation m.m. till barnen och på detta sätt möjliggöra för barnen att aktivt delta i beslutsfattande. Det tredje steget innebär att organisationens policy fastställer barnets deltagande vid beslutsfattande som obligatoriskt (Shier, 2001).

**Den femte nivån - Barnen delar makt över och ansvar för beslutsfattande** – Denna nivå skiljer sig från den föregående fjärde nivån enbart i liten grad. Skillnaden handlar om att även om barnen på nivå fyra blir involverade i själva beslutsfattandet kan det vara så att de har mycket begränsad makt att påverka beslut. Denna nivå är tänkt att vuxna delar med sig av sin makt och sitt ansvar med barnen. Inte heller här förpliktar barnkonventionen att vuxna ska avsäga sig en del av sin makt till barnens fördel. Öppningarna eller det första steget är här alltså de professionellas vilja att ge en del av sin makt till barnen. Möjligheterna innebär att inom organisationen finns etablerade procedurer som möjliggör detta. Det tredje steget innebär att det finns en skyldighet enligt organisationens policy att vuxna och barn delar makt och ansvar i vissa delar av beslutsfattande (a. a.).

## 3.2 Anknytningsteorin

Anknytningsteorin är en av de mest kända utvecklingspsykologiska teorier om barns utveckling med ett stort tillämpningsområde. Teorins huvudprinciper utgör en viktig kunskapsbas särskilt för de professionella som arbetar med barn. Vi anser att anknytningsteori med sin relevans för förståelse av barns utveckling kan användas för ett få en bättre förståelse för barns möjligheter till barndelaktighet. Nedan presenteras några av teorins huvudbegrepp och tankar med ett särskilt tillägg angående teorins betydelse för barndelaktighet.

### 3.2.1 Teorins ursprung och begreppet ”trygg bas”

Anknytningsteori hör till den psykodynamiska linjen av utvecklingspsykologin. Teorins förgrundsgestalt är engelsk barnpsykiater och psykoanalytiker John Bowlby, men det finns en rad andra teoretiker som Mary Ainsworth, Mary Main, Peter Fonagy m.fl. som med sitt arbete bidragit till teorins utveckling (Broberg m.fl., 2008). Enligt Lindén (2002) bygger anknytningsteorin på två olika perspektiv, den psykodynamiska och den etologiska. Det senare innebär att anknytningsteori utgår från tanken att det lilla barnet kommer till världen med ett medfött behov av att knyta an till någon vuxen i sin närmaste omgivning. Det är oftast föräldrar som är barnets primära omvårdnadspersoner<sup>10</sup> och därmed blir, en eller båda, den person som barnet knyter an, alltså barnets anknytningsperson. Broberg m.fl. (2008) påpekar att ett spädbarn inte kan låta bli knyta an till sin omvårdnadsperson och detta oavsett dennes lämplighet.

---

<sup>10</sup> I den kommande texten används begrepp som omvårdnadsperson, vårdare och anknytningsperson som synonymer. Begreppen åsyftar främst barnets föräldrar särskilt mödrar.

Ett centralt begrepp i anknytningsteori är begreppet *trygg bas* som myntades av Bowlbys medarbetare Mary Ainsworth (Lindén, 2002). Bowlby (2010) menar att, för att barnet ska kunna utforska världen under trygga betingelser och utvecklas, måste föräldrarna kunna utgöra en trygg bas, en tillflykt, där barnet kan återvända och genom fysisk och känslomässigt närhet få skydd och tröst när det känner sig rädd, ledset eller oroligt. Att vara en trygg bas innebär med andra ord att föräldern finns till hands samt är beredd att uppmuntra och hjälpa barnet när det behövs. Begreppet beskriver två aspekter av föräldrarnas förmåga; att vara en bas för utforskande och en hamn, dit barn kan återvända för tröst och skydd vid upplevt fara eller hot (Broberg m.fl., 2008).

### 3.2.2 Inre arbetsmodeller och anknytning

En av anknytningsteoriens grundtankar är att erfarenheter av känslomässiga relationer med omvårdnadspersoner under barndomen har en avgörande betydelse för våra möjligheter att ingå i trygga, stabila och tillitsfulla relationer senare i livet. Detta sker till följd av konstruktion av mentala modeller som bygger på logiken att hur relationer fungerade i det förflutna kan de fungera i framtiden (Howe, 2011). Enligt Broberg m.fl. (2006) konstrueras och internaliseras dessa mentala representationer succesivt under tidig barndom genom att barnet mentalt reglerar sin anknytningsrelation och förväntningar på omvårdnadspersonens tillgänglighet utifrån erfarenheter av samspel med denne. Funktionen av dessa modeller är att möjliggöra för barnet att tolka och förutsäga omvårdnadspersonens beteenden och känslor samt reglera egna anknytningsbeteenden, tankar och känslor. Genom erfarenheter av omvårdnadspersonens sätt att bemöta barnets behov och beteenden skapar barnet så småningom förväntningar på dennes beteende men också konstruerar en uppfattning om sig själv och eget värde (Howe, 1995). Med andra ord, utav erfarenheten av det känslomässiga samspelet med omvårdnadspersoner, skapas inre arbetsmodeller av andra och självet baserat på omvårdnadspersoners tillgänglighet, förmåga och villighet att ge barnet skydd och omsorg (a.a., 2011).

Den viktigaste aspekten i den inre arbetsmodellen av andra är, menar Fonagy (2007), förväntningar på omvårdnadspersonens tillgänglighet. Vad gäller den inre arbetsmodell av självet är barnets upplevelse av att vara accepterat eller icke accepterat av omvårdnadspersonen det som är centralt. Howe (1995) menar att i det känslomässiga samspelet mellan barnet och barnets omvårdnadsperson är det viktigt för barnets sociala anpassning att omvårdnadspersonens beteende blir förutsägbart för barnet och att denne på ett adekvat sätt bemöter barnets behov och beteenden. Detta eftersom det leder till konstruktion av en tryggare och mer stabil inre modell av självet. Inre arbetsmodeller har i sin tur en avgörande betydelse för hur vi senare uppfattar och beter oss i nära känslomässiga relationer (Broberg m.fl., 2006). De inre arbetsmodellerna är dock inte fixerade utan behöver uppdateras och förändras vid förändringar i miljön, men de tenderar att bli mer stabila och svårföränderliga över tid (a.a. 2008)

Ett annat begrepp viktigt i detta sammanhang är begreppet anknytning. Enligt Bowlby och Ainsworth avser begreppet *anknytning* en speciell typ av känslomässigt band med följande kännetecken; att det är varaktigt, att det är riktad mot en specifik individ som inte är utbytbar, att det har känslomässig relevans för individen, att personerna söker varandras närhet, att personerna upplever obehag vid ofrivillig separation och att den anknytne söker trygghet, tröst och beskydd hos anknytningspersonen (Broberg, 2006).

### 3.2.3 Anknytningsmönster

Med sina observationer av samspelet mellan spädbarn och deras mödrar i *Strange Situation Procedure* (SSP) experimentet fann Mary Ainsworth att anknytningen mellan barn och föräldrar kan klassificeras antingen som trygg eller otrygg, dock organiserad anknytning. Ainsworth kunde också skilja mellan två undertyper av otrygg organiserad anknytning; den ambivalenta och den undvikande (Lindén, 2002). Så småningom fann Main och Solomon att vissa barn inte går att klassificera under dessa tre typer av anknytning. Detta ledde till att en fjärde anknytningsmönster introducerades, den desorganiserade/desorienterade anknytning (Bell, 2011). Nedan presenteras några grundläggande kännetecken för dessa anknytningsmönster.

Det specifika för barn med ett *tryggt anknytningsmönster* är att de, utifrån positiva erfarenheter av samspelet med sin vårdare som ovillkorligt hört, förstått och velat hjälpa barnet när det behövdes, skapat en flexibel relation till sina vårdare. Detta gör att barnet kan använda vårdaren som en trygg bas och växla obesvärat mellan utforskande och trygghetssökande (Broberg m.fl., 2006). Enligt Howe (2011) gör vårdarens konstanta responsivitet att dessa barn utvecklar inre arbetsmodeller av självet som älskad, autonom och effektiv, och av andra som empatiska, tillgängliga, förutsägbara och pålitliga. Alltså ger en trygg anknytning en positiv bild av sig själv och andra (a.a. 1995).

Det *otrygga undvikande anknytningsmönstret* utvecklas hos barn vars vårdare avvisat deras anknytningssignaler det vill säga signalerat till barnet att de inte är förtjusta i barnets uttryck för behov av känslomässigt närhet och omsorg. Därför kan dessa barn inte använda sin vårdare som en trygg bas, och balansen i beteenden går mer mot utforskande än trygghetssökande. Eftersom barnets erfarenhet av samspelet blir att deras anknytningsbeteende gör vårdare arga eller upprörda, lär sig dessa barn att den bästa strategin för att uppnå närhet till sina vårdare är att inte ge några påtagliga uttryck för behov av tröst eller omsorg (Broberg m.fl., 2006). Enligt Howe (2011) visar dessa barn inga tecken för känslomässig sårbarhet eftersom deras affekter är överreglerade. När de blir ängsliga eller upprörda antingen förnekar de eller drar tillbaka sina känslor. Vårdarens konstanta icke-responsivitet gör att dessa barn utvecklar inre arbetsmodeller av självet som oälskat men självständigt, och av andra som avvisande och otillgängliga.

Det *otrygga ambivalenta anknytningsmönstret* är typiskt hos barn som i större utsträckning än andra barn levt i relationer där vårdarens reaktioner på barnets anknytningssignaler varit oförutsägbara. Eftersom vårdaren bemöter barnets anknytningssignaler på ett bra sätt mest när det passar denne kan inte barnet lära sig vad som kan förväntas av vårdarens reaktioner då anknytningsbeteendet uppvisas. Barnet utvecklar därför strategier som tar sitt uttryck i maximering av anknytningsbeteendets signaler (Broberg m.fl., 2006). Enligt Howe (2011) är affekter hos dessa barn underreglerade. Barnets erfarenhet av vårdaren som oförutsägbar och dennes icke-konstanta responsivitet leder till att dessa barn utvecklar inre arbetsmodeller av självet som icke-värt, ineffektiv och beroende, och av andra som okänsliga, icke-konsistenta, oförutsägbara och opålitliga.

Det gemensamma för de tre ovan nämnda anknytningsmönster är att de är organiserade (Broberg m.fl., 2006). Till skillnad från barn med någon form av organiserad anknytning har barn med *desorganiserad/desorienterad*

*anknytningsmönster* svårigheter med att hitta någon fungerande strategi för att åstadkomma vårdarens närhet vilket resulterar i att dessa barn har svårt att stänga av sitt anknytningssystem (Howe, 2011). Enligt Broberg m.fl. (2006) är det som tydligast skiljer dessa barn från övriga är att deras samspel med vårdare bygger huvudsakligen på rädsla. Desorganiserat anknytningssystem utvecklas alltså hos barn som befinner sig i en situation där anknytningsperson, som barnet ska söka tröst hos vid upplevt hot eller fara, är samtidigt källa av den oro eller rädsla som sätter igång barnets anknytningssystem (a.a., 2006). Barnet kan alltså inte använda sin anknytningsperson som en trygg bas eftersom denne skrämmer barnet. Barnets anknytningssystem förblir därför ständigt påslaget och affekter oreglerade. Barnets anknytningsbeteende saknar strategi, riktning eller fokus (Howe, 2011). Hos dessa barn är grundkännetecknen av deras inre arbetsmodeller av självet en uppfattning om självet som rädd, ensam, ignorerad, farlig eller ond. Vad gäller inre arbetsmodeller av andra, kännetecknas de av uppfattningen om andra som skrämmande, oförutsägbara, förvirrande samt motsägelsefulla dvs. som både skrämmande och skrämmande, fientliga och hjälplösa (a.a.).

Enligt Fonagy (2007) har förekomst av desorganiserad anknytning ett starkt samband med riskfaktorer kopplade till föräldrahemmet som till exempel misshandel, svår depression, bipolär störning samt drog- och alkoholmissbruk. Det finns också samband mellan desorganiserad anknytning hos barn och föräldrarnas obearbetade episoder av förlust eller övergrepp. Enligt Broberg m.fl. (2006) tenderar barn med desorganiserad anknytning med åren uppvisa tecken på organisation i samspelet med föräldrar. En vanligt förekommande strategiform är *kontrollerande/omvårdande* strategi där barnet uppvisar en överdriven lyhördhet för föräldrarnas känslor. En annan är *kontrollerande/besträffande* strategi där barnet bestämmer vad förälder ska göra dvs. tar över föräldrarollen. Fonagy (2007) anger att desorganiserad anknytning utgör en riskfaktor för barnets utveckling, särskilt avseende affektreglering och sociala förmågor, vilket kan leda till beteendeproblem. Dessa barn blir ofta på grund av sitt beteende avvisade av jämnåriga. Avvisade barn i sin tur tenderar att bilda allianser med andra avvisade barn som delar deras intresse för avvikande aktiviteter, vilket oftast leder till kriminalitet.

#### 3.2.4 Anknytning och barndelaktighet

Anknytningsteorin betonar vikten av trygga och tillitsfulla relationer under barndomen för barnets psykiska utveckling och socialisering. Som det påpekats ovan, visar forskningen (Crittenden & Ainsworth, 1989; Fonagy, 2007) att det finns ett positivt samband mellan förekomsten av otrygg (både ambivalent och undvikande typ) samt desorganiserad anknytning hos barn i familjer där barnen blir utsatta för vanvård eller misshandel, likväl som att dessa anknytningsmönster kan leda till beteendeproblematik hos barn. Det är just dessa barn som anses tillhöra kategorin barn som far illa och som blir föremål för sociala myndigheters involvering.

Enligt Schofield (2005) kan kunskaper i anknytningsteori tillsammans med kunskaper utav andra teorier om barns utveckling, hjälpa de professionella till att identifiera barnets svårigheter och styrkor, att lättare kunna kommunicera med barnen och genom aktivt lyssnande göra dem känna sig mer värda och delaktiga. Barn med otrygg och desorganiserad anknytning har som regel en dålig självbild och plågas ofta av svåra och motsägelsefulla känslor. Medvetenhet samt kunskap om barnets bakgrund och hur olika anknytningsmönster kan manifesteras sig i barnets beteende är en viktig förutsättning för professionella att uppfylla om de

vill aktivt lyssna på barnet och hjälpa dem uttrycka och förstå sina känslor och tankar. Att konsultera dessa barn kan vara en svår uppgift och kräver att en tillitsfull relation mellan barnet och den professionelle byggs upp. Även Bell (2011) menar att det är en svår uppgift för socialarbetare att lyssna på och föreställa sig vad de otryggt eller desorganiserat anknutna barn vill eller har för åsikt. Detta eftersom dessa barn ofta lämnar ett intryck av förvirring vilket är resultat av att de själva kämpar med att förstå och uttrycka sina känslor och åsikter. Betydelsen av anknytningsteorin avseende barn och ungdomars möjlighet till delaktighet framhålls tydligt i det följande citatet (a.a. s 73.):

*Anknytningsteorin är därför särskilt värdefull för att vi ska förstå varför unga människor måste kunna lita på sina socialarbetare, vårdpersonal och andra viktiga vuxna i deras liv. Det är endast inom ramen för trygga och förtroendefulla relationer som barn kan tillgodogöra sig information och göra informerade val om vad deras åsikter är och hur de bäst kan vara representerade. Det är bara genom den vägen som ungdomar kan få möjlighet att utöva sina rättigheter till delaktighet och sociala förmåner.<sup>11</sup>*

## 4. METOD

I följande avsnitt presenteras de metodologiska aspekter och tillvägagångssätt, samt etiska principer som denna studie bygger på och styrs av. Detta med syfte att ge läsaren möjlighet att bedöma om kvalitetskriterierna i studiens förfarande är uppfyllda.

### 4.1 Litteraturgenomgång

Med syfte att få en överblick över den kunskapsbas som finns tillgänglig i ämnet barndelaktighet, har vi inledningsvis gjort en litteraturgenomgång. Tanken har varit att identifiera de teorier och begrepp som är relevanta för området, att kunna välja lämpliga metoder och forskningsstrategier samt bekanta oss med resultat av befintlig forskning i ämnet. Mer precist har vi använt oss av den narrativa litteraturgenomgången (Bryman, 2011). Syftet har alltså varit att skapa oss en övergripande bild av barndelaktighetsagenda som vi vill fördjupa oss i.

Genomgången har omfattat litteratur i form av både vetenskapliga artiklar, forskningsrapporter och böcker. Böckerna har vi hittat via Malmö högskolas bibliotekskatalog *Summon* och via Malmö stads bibliotekskatalog *Malin*. En stor del av litteratur avseende anknytningsteori samt forskningsmetodik har vi redan haft i våra privata boksamlingar. Vid letande efter forskningsartiklar har vi använt oss av databaser tillgängliga via Malmö högskolas bibliotek som *ProQuest Social Services Abstracts*, *Psycinfo* databas. Angreppsättets första steget har varit att med hjälp av ett antal nyckelord som; *barndelaktighet*, *socialt arbete*, *anknytning*, *children`s participation*, *children looked after*, *social work*, *foster care*, *attachment* skapa OR/AND trådar, där vi varierat dess innehåll tills vi hittat artiklar som vi bedömt har relevans för vårt undersökningsämne. Eftersom sökningen i de ovan nämnda databaser inte har gett några relevanta resultat avseende svensk forskning har vi också använt oss av *Google* sökmotorn, som lett oss till socialstyrelsens hemsida. Där hittade vi flertal relevanta forskningsrapporter. Genom granskning av abstrakter har vi valt ca 40 stycken artiklar för

---

<sup>11</sup> Vår översättning från citatets originalordalydelse på engelska.

djupare läsning. En annan ingång för identifiering av relevanta artiklar har varit att använda oss av referenslista i två forskningsöversiktsartiklar.

## **4.2 Forskningsintresse och forskningsansats**

Eftersom syftet med vårt arbete är att undersöka och belysa socialsekreterarnas uppfattningar om och upplevelser av fenomenet barndelaktighet, ligger vårt forskningsintresse i linje med det som Rosengren & Arvidson (2002) anger som karakteristika för det utforskande forskningsintresset. Med hänsyn till arbetets syfte och det forskningsintresse som den bygger på och styrs av, finner vi en kvalitativ forskningsansats som bäst lämpad för vårt arbete.

I denna studie har vi har undersökt socialsekreterarnas upplevelser och erfarenheter av barns möjligheter till delaktighet, där vi lagt fokus på det de säger, deras ord, varigenom de konstruerar sin subjektiva uppfattning om fenomenet. Vad gäller teorins roll har vi huvudsakligen använt oss av ett deduktivt angreppssätt. Vi har utgått från de utvalda teoretiska ramarna när vi formulerade teman och frågor i intervjuguiden<sup>12</sup>. Eftersom utrymme har lämnats för informanterna att till viss mån prata fritt har även induktion tillämpats på den delen av empirin som inte passat in i de valda teoriramarna. Det ovanangivna motsvarar till stor del de grundläggande kännetecknen för en kvalitativ forskningsansats (Bryman, 2011).

## **4.3 Frågeteknik**

Som redan har påpekats styrs denna studie av ett utforskande forskningsintresse. Därför har det självklara valet av mätteknik fallit på den kvalitativa semistrukturerade intervjun. I Rosengren & Arvidson (2002) presenteras Annika Lantz's intervjutypologi, där semistrukturerade intervjun anges som den lämpliga vid beskrivande- och förklarande forskningsintresse. Här ligger vi däremot närmare Brymans (2011) syn på semistrukturerade intervju, som en datainsamlings teknik bättre lämpad vid ett utforskande forskningsintresse.

Inför intervjuerna har vi utformat en intervjuguide bestående av ett antal öppna frågor indelade i olika teman där vi försöker gå från det generella mot det mer konkreta. I praktiken har vi dock använt intervjuguiden mer som en checklista över vissa frågor som vi uppfattat som viktiga att beröra. Detta förhållningssätt har lett till att våra intervjuer vid vissa tillfällen mer liknat det som i teorin kallas för den tematiskt öppna intervjun, där teorin sätts inom parentes vid insamlandet av empirisk data och informanter ges större frihet att fritt prata om utvalda teman (Aspers, 2011). Under intervjuerna har vi alltså gett våra informanter stor frihet i svaren, men har ställt uppföljningsfrågor där vi ansett det som relevant. Vi har som regel låtit informanter prata klart och fritt, men vid vissa tillfällen, då våra informanter börjat avlägsna sig från ämnet, har vi varit tvungna att styra mer och avbryta med en ny fråga. Varje intervju har vi inlett med att presentera oss, syftet med arbete och hur vi har tänkt genomföra själva intervjun. Detta, tillsammans med att inleda intervju med något lättare frågor som berör informanternas professionella bakgrund, har bidragit till en mer avslappnad atmosfär under intervjun. Därefter har vi försökt styra mot mer konkreta frågor som vi ansett kunnat ge oss empirisk data relevant för besvarandet av våra frågeställningar.

Det ursprungliga planen har varit att intervjuerna ska vara maximalt 45 minuter långa men vissa intervjuer har varat längre. I fall då intervjuerna dragit ut på tid

---

<sup>12</sup> Se bilaga 3

har det varit på informanternas egna initiativ. Båda författare har varit närvarande vid varje intervju, eftersom vi ansett att det är bra att den ena intervjuar och den andra fokuserar på samtalet och vid behov flikar in om intervjuledaren missat fånga in och följa upp något intressant i svaret. Genom att en av oss intagit mer av en observatörsroll vid intervjuerna har vi även fått möjlighet att identifiera det som inte fungerat så bra och därmed kunnat förbättra det vid nästa intervju. Vi har varit fullt medvetna om risken att närvaron av två personer kan utsätta informanterna för extra press. Men vi varit villiga att ta den risken särskilt mot bakgrund av att våra informanter i sin professionella roll är vana vid samtal som är mycket mer påfrestande än en intervju med två studenter. Vi har också från början varit medvetna om att våra informanter kanske upplever att vi anser att delaktiggörande av barn är något särskilt viktigt och angeläget. Detta har naturligtvis kunnat påverka informanterna att ge oss svar som de uppfattade som förväntade och acceptabla. Vi finner dock att deras svar varit genuina. Informanterna verkade avslappnade och ärliga samt uppskattade möjligheten att prata om ämnet. Genom standardisering av intervjuförfarande som framgår utifrån beskrivning av vårt tillvägagångsätt, tillsammans med våra ansträngningar att skapa en neutral stämning under intervjuerna, har vi försökt komma åt den negativa påverkan på svarens kvalitet till följd av det som inom forskningsmetodologi kallas för intervjuareffekt (Rosengren & Arvidson, 2002).

#### **4.4 Urval**

Avseende urval, menar Rosengren & Arvidson (2002) att vid ett utforskande forskningsintresse är det lämpligare att tala i termer av val av studieobjekt än om urval. För att kunna på ett tillfredställande sätt, besvara våra frågeställningar har det varit väsentligt att välja informanter som har de bästa förutsättningar att bidra med relevant kunskap. I vårt fall har det självklara valet fallit på de anställda inom socialtjänstens verksamhet som riktar sig mot barn och ungdomar. Här menar vi främst socialsekreterare, barnsekreterare och familjehemssekreterare. För att öka chanserna att få tag på informanter har vi valt att kombinera två typer av icke sannolikhetsurval, snöbollsurval och bekvämlighetsurval, något som är vanligt förekommande i kvalitativa studier (Bryman, 2011).

Vårt första steg har varit att kontakta de handledare vi haft under praktiktiden och be dem rekommendera någon som skulle kunna delta och med sin kunskap och erfarenhet bidra till studie. På detta sätt har vi fått in två informanter, en 1:e socialsekreterare på familjehemsvården, och en utredande socialsekreterare. Den utredande socialsekreteraren har i sin tur rekommenderat ytterligare en erfaren kollega. Beskrivna förfaringsättet motsvarar definitionen av snöbollsurval (a.a.). Här har vi varit medvetna om risken att våra ursprungliga kontakter kommer att rekommendera informanter med liknande syn i ämnet, vilket skulle kunna leda till att en alldeles ensidig bild om ämnet skildras. För att någorlunda undvika sådan effekt har vi valt att ha fler ingångar och komplettera med en annan typ av urval. En annan strategi har följaktligen varit att kontakta några enhets- respektive sektionschefer vid barn och familj enheter på tre olika förvaltningar i Malmö stad. Dessa har vidare spridit vår förfrågan till anställda och därigenom har vi lyckats hitta ytterligare fyra informanter, två barnsekreterare och två utredande socialsekreterare. Med andra ord har vi använt oss av informanter som för tillfället varit tillgängliga. Detta motsvarar kännetecknen av ett bekvämlighetsurval (a.a.) Här har vi varit medvetna om risken att dessa informanter kanske inte skulle kunna ge oss svar som fångar in vissa aspekter relevanta för undersökningsämnet. Men dessa informanter har visat sig kunna mycket om ämnet och gett oss gedigna och

intressanta svar. Eftersom vårt ”stickprov” inte bygger på något slumpmässigt förfarande i enlighet med konstens regler är vi medvetna om att möjligheten att generalisera våra resultat är mycket begränsade om inte obefintliga.

#### **4.5 Etiska överväganden**

Det finns olika etiska principer som en forskare måste ta hänsyn till under sin forskning. För att leva upp till dessa principer och försäkra våra potentiella informanter om att vi är fullt medvetna om vikten av dess beaktande har vi i informationsbrevet<sup>13</sup> angett de forskningsetiska principer som vi styrts av under insamlande, bearbetning och presentation av empirisk data. Vi har förpliktat oss att avidentifiera deltagarna i vårt arbete samt att inhämtad information kommer att behandlas med största konfidentialitet och hållas borta från obehöriga. Detta för att skydda våra informanter från eventuella olägenheter i relation till deras position på arbetsplats. Eftersom vi har, med informanternas både muntliga och skriftliga samtycke<sup>14</sup>, spelat in intervjuerna har vi också förpliktat oss att destruera både inspelningar och transkriberingar när vårt arbete har examinerats.

#### **4.6 Databearbetning och analysmetod**

Vid bearbetning av insamlade data har vi börjat med att noggrant transkribera intervjuer. Transkribering av intervjuerna och tematisk strukturering samt systematisering av intervjuernas innehåll, det vill säga analys, har gjorts fortlöpande. Detta med syfte att under arbetets gång kunna bedöma när vi nått informationsmättnad (Rosengren & Arvidson, 2002).

Vid analys av empiriskt material har vi först upprepade gånger läst igenom alla transkriberingar med syfte att på ett ingående sätt bekanta oss med dess innehåll. Vidare har vi försökt identifiera de framträdande och återkommande motiv i transkriberat material som blivit till materialets huvudtema. Den tematiska strukturen i vår intervjuguide har någorlunda återspeglats i intervjuernas innehåll och på detta sätt underlättat den initiala identifieringen av ett antal huvudteman. Rent praktiskt har vi inledningsvis tillämpat en copy-paste teknik, där vi kopierat delar av transkriberat text, med anteckning av ursprunglig källa, i en särskilt datafil som skapats för varje identifierat huvudtema. I empiriska materialet som klassats under ett huvudtema har vi vid fortsatta bearbetningen identifierat vissa subteman. För att underlätta hanteringen av materialet, har vi också använt oss av meningskoncentrering (Kvale & Brinkmann, 2009) det vill säga sammanfattat informanternas utsagor till kortare formuleringar där huvudinnebörden har behållits. Så som empiriskt material blivit allt större har vi hittat kopplingar mellan olika huvudteman och subteman och vid behov omdefinierat dessa, dvs. skapat nya huvudteman och subteman. De slutgiltiga huvud- och subteman har tagit form av huvudrubriker respektive underrubriker i arbetets resultat- och analysavsnitt. Det ovanbeskrivna tillvägagångssättet vid bearbetning och analys av insamlat data motsvarar definitionen av tematisk analys gjort av Bryman (2011).

#### **4.7 Förförståelse**

Vår kunskap om hur barnets rätt till delaktighet beaktas i det praktiska arbetet med barn inom socialtjänstens verksamhet är väldigt begränsad. Den kunskap vi har i ämnet avser huvudsakligen de rättsliga ramarna som fastställer barns rätt till delaktighet och att principen om barns bästa alltid ska vara en ledstjärna i alla

---

<sup>13</sup> Se bilaga 4

<sup>14</sup> Se bilaga 5



beslut som rör barn. Hur dessa fenomen gestaltar sig och upplevs av de professionella i deras arbetsvardag har vi väldigt liten kunskap om. Vad socialsekreterarnas syn på dessa rättigheter är, hur de själva tolkar dessa vaga rättsliga ramar och hur de arbetar utifrån dessa, är något ökänt för oss som vi vill utforska och belysa i syfte att skaffa oss en bättre förståelse för barndelaktighetens verklighet inom socialtjänstens arbete med barn.

Vår ursprungliga ståndpunkt i frågan om barndelaktighet är att barn ska få möjlighet att få sina röster hörda och kunna påverka de beslut som styr deras tillvaro och banar vägar för deras framtid. Inte minst för att de tillhör en av de mest utsatta och sårbara samhällsgrupper. Vi tror att vi har lyckats behålla objektiviteten och visat en öppenhet för uppfattningar och attityder som kanske inte överensstämmer med våra egna.

#### **4.8 Arbetsfördelning**

Erfarenheten av att arbeta tillsammans med denna studie varit en utmanande men ändå spännande och lärorik resa. Vi har uppmuntrat varandra och lärt oss oerhört mycket under hela denna resa. Avseende fördelning av arbetsbörda anser vi att den varit balanserat och enligt vår uppfattning rättvis. Avsnitten inledning, tidigare forskning, metod, resultat och analys har skrivits tillsammans med eventuellt små förberedande arbete som vi båda i lika omfattning gjort hemma. Det resterande avsnittet, alltså teoridelen, har vi delat upp där det ena författaren skrivit om anknytningsteori och den andra om Shiers delaktighetsmodell. Dessa delar har vi ändå i efterhand gått igenom tillsammans och vid behov redigerat. Avseende transkriberingar av intervjuer har arbetsbördan fördelats likvärdigt.

## **5. RESULTAT OCH ANALYS**

I följande avsnitt presenteras denna studies resultat. Resultat struktureras med hjälp av visst antal huvudrubriker och underrubriker som motsvarar de återkommande motiv i våra informanternas utsagor. Dessa återspeglar i sin tur de teman som vi från början haft en ambition att belysa för att kunna uppnå studiens syfte och besvara dess frågeställningar. Empiriskt resultat analyseras fortlöpande mot bakgrund av de utvalda teoretiska ramarna, utifrån Shiers (2001) barndelaktighetsmodell och, i lämpliga delar, anknytningsteorin. Likheter eller skillnader mellan denna studies resultat och slutsatser i förhållande till tidigare forskningsresultat tas också upp när det bedöms som relevant och möjligt.

Eftersom vi, av etiska skäl, förpliktade oss att aidentifiera våra informanter presenteras informanterna med hjälp av sin befattning och ett fingerat namn<sup>15</sup>. Alla informanter är utbildade socionomer och anställda inom Malmö stads tre olika stadsområdesförvaltningar, Individ och familj (IoF), Enhet barn och familj.

### **5.1 Barndelaktighetens första steg – om barndelaktighet, barns bästa och barnperspektiv**

Under denna huvudrubrik presenteras och analyseras informanternas uppfattningar kring ett antal begrepp som är centrala för socialtjänstens arbete med barn. För att kunna kartlägga de grundläggande förutsättningarna för barndelaktighet i enlighet med barnkonventionens intentioner har vi ansett som

---

<sup>15</sup> För mer om informanter se bilaga 6.

ytterst relevant att först låta våra informanter ge begreppet barndelaktighet en innebörd. Sedan har informanterna uppmuntrats att resonera kring begreppen barns bästa och barnperspektiv samt dela med oss sin uppfattning om hur dessa förhåller sig till barndelaktighet. Med andra ord har vi försökt kartlägga informanternas uppfattning om och inställning till barndelaktighet vilket motsvarar steg ett eller *öppningar* i Shiers (2001) barndelaktighetsmodell.

### 5.1.1 Barndelaktighet – att få information, komma till tals och kunna påverka

I våra informanternas försök att definiera begreppet barndelaktighet finner vi några återkommande motiv i deras uppfattningar om barndelaktighet som ger begreppet en innebörd, där tre olika aspekter kan urskiljas. Den första aspekten avser en uppfattning om barndelaktighet som handlar om att lyssna på barn, det vill säga att barnen uppmuntras till och får möjlighet att säga vad de tycker och tänker om den situation de befinner sig i. Den andra aspekten avser barns rätt till relevant information om det som händer och rätt till återkoppling. Den tredje och sista aspekten avser barns rätt eller snarare möjlighet att kunna påverka beslut som fattas. Ovanstående aspekter, motsvarar tidigare forskningsresultat (Sinclair, 2004; Vis & Thomas, 2009) som menar att förverkligande av alla dessa aspekter är en viktig förutsättning för en fulländad barndelaktighet i enlighet med barnkonventionens intentioner. Aspekterna framkommer också tydligt i de olika nivåerna av Shiers (2001) barndelaktighetsmodell.

Informanternas medvetenhet om dessa aspekter framkommer mycket tydligt i det kommande citatet. Anders, socialsekreterare säger om barndelaktighet: *”Att barn får vara med och, och att deras åsikter blir lyssnade. Alltså för att få information om vad man gör på socialtjänsten, och i viss mån också få vara med och bestämma om de beslut som fattas.”* Karin, socialsekreterare, framhåller att det är jätteviktigt att lyssna på barnet. Hon säger att hon redan som praktikant lärde sig om vikten av att lyssna på barn och illustrerar detta med att berätta om en syskonskara av tre flickor som blev tvångsomhändertagna när de var två, fyra respektive sex år gamla och placerades i ett familjehem där de varit utsatta för många övergrepp. Missförhållandena avslöjades när äldsta flickan blev 15 år. Om sitt möte med flickan som en ung socionomkandidat säger Karin följande: *”Och då tittade hon på mig och sa: och du som ska bli socialsekreterare glöm aldrig att prata med barnen själv. Hade någon gjort det hade jag berättat för länge sedan. Och det har liksom satt sig fast... att det är så pass viktigt.”* Våra informanternas uppfattningar kring vikten av att göra barnen delaktiga motsvarar det som forskningen (Sinclair, 2004; Vis m.fl., 2011) ser som barndelaktighetens positiva effekter och påpekar att dessa är avhängiga kvaliteten i relationen mellan barn och socialarbetare samt den grad som arbetssätten motsvarar barnets förväntningar och förmågor.

Avseende barnets rätt till information och återkoppling uppfattas det som viktigt för att barnet ska kunna skaffa sig förståelse för det som händer. Detta, menar våra informanter, gör att en för barnet svår situation blir mer begriplig och meningsfull samt därmed även mer hanterbar. Alisa, barnsekreterare säger följande:

*För mig innebär barndelaktighet att de ska förstå vad vi håller på med, vad vårt syfte är, varför de har kontakt med någon som mig överhuvudtaget och vad min uppgift är. Det är en del, det är liksom förståelse/.../  
Barndelaktighet är ju att om de säger till mig detta och detta vill jag, då*

*måste jag förklara om det går, på vilket sätt det går och inte går, och också försöka arbeta för att det blir gjort i den riktningen om det är möjligt. Att de ska känna att det som händer är begripligt... och meningsfullt.*

Avseende barns möjligheter att påverka beslut, menar våra informanter att den är begränsad. Brigitta, barnsekreterare, gör en sammanfattning av sina funderingar kring begreppet barndelaktighet och säger följande:

*Det finns två olika sätt att se delaktigheten på; att få rätt information, att hela tiden bli informerad om vad som händer, hur det ska bli... Det är ju det stora, det viktiga. Och sen så är det barns möjlighet att påverka, den är ju mycket mindre och det kan man inte alltid ta hänsyn till.*

Som det framkommer på slutet av ovanstående citat är vår informant medveten om begränsningar kopplade till möjligheten till en fullständigt förverkligande av barndelaktighetens tredje aspekt, att låta barnets åsikt och önskemål påverka de beslut som fattas. Detta är något som alla informanter är eniga om.

Utifrån våra informanters utsagor kan slutsatsen dras att det finns en tendens att uppfatta barndelaktighetens första och andra aspekt, alltså barnets rätt att komma till tals och barnets rätt till information och återkoppling, som likvärdigt barndelaktigheten. Detta motsvarar resultat av tidigare forskning (Sinclair, 2004; Thomas & O'Kane, 1999; Vis & Thomas, 2009) som påpekar att den tredje aspekten, som avser barnets möjlighet att påverka beslut, oftast inte uppfattas som lika viktig. Detta till följd av att våra informanter finner att det finns faktorer som rättfärdigar att barnets åsikter och önskemål inte kan tas till vara vid beslutsfattande. Det menar våra informanter är främst barnets ålder och mognad samt bedömning om vad som är till barnets bästa som är nyckelfaktorer. Mer om dessa faktorer påverkan på barndelaktighet återkommer vi lite senare.

Några informanter, främst barnsekreterare, har funderingar om att även barns icke-delaktighet borde ses som en form av delaktighet om det är till respekt för barnets egen vilja. Sådan uppfattning ligger i linje med Socialstyrelsens (2013) rekommendationer där det påpekas att barnets rätt till delaktighet är lika viktigt som barnets rätt att inte vara delaktig. Här menas att barnen inte ska tvingas att uttala sina åsikter och önskemål och därmed blir tvingade att ta ansvar för de beslut som fattas. Som ett exempel på dilemma delaktighet- respektive icke - delaktighet tar våra informanter upp situationer där de långvarigt placerade barnen inte vill träffa och samtala med socialsekreterare ansvariga för deras vård. Här avses de placerade barn som har vant sig vid den nya familjemiljön och ser sig själva som en del av den nya familjen. Barnsekreterare berättar att de dock har en skyldighet att träffa ett placerat barn minst var tredje månad för samtal för att kunna en gång på ett halvår göra övervägande av deras vård. Brigitta, barnsekreterare, ser det som ett dilemma eftersom hon upplever att hennes närvaro blir till en påminnelse för barnet om hans eller hennes icke-normalitet som ett familjehemsbarn. Hon uttrycker sitt dilemma med följande ord:

*Vissa vill ju inte träffa oss överhuvudtaget för de vill ju bara ha ett normalt liv. Det kan jag känna är en av de största frågorna som jag slåss med. Hur mycket ska jag gå in?! Hur viktig socialsekreterare ska vara i ett barns liv?! För vi vill ju ändå att de ska ha ett så normalt liv som möjligt.*

Några informanter gör åtskillnad mellan direkt och indirekt barndelaktighet. Eva, 1:e socialsekreterare, menar att samtal som professionella har med barnen utgör den direkta formen av barndelaktighet, medan när det gäller beslutfattande, blir barnen mer indirekt delaktiga. Det är oftast vuxna som för barnets åsikter vidare till andra involverade vuxna som därefter utifrån det vad som är bäst för barnet fattar beslut.

Det som kan uppfattas som problematiskt med den beskrivna indirekta formen av barndelaktighet är frågan om vem som för barnets åsikter och önskemål vidare och hur denne gör det. Är det en förälder med egna intressen, en socialsekreterare eller någon annan vuxen? Om det är en socialsekreterare har denne haft möjlighet att skapa en tillitsfull relation med barnet vilket är en förutsättning för att barnet ska kunna känna sig trygg och vara ärlig om sina tankar och önskemål. Även om dessa förutsättningar finns återstår en fråga om hur mycket av den ursprungliga betydelsen av barnets egna ord går förlorad om den framförs av någon annan än barnet själv. Dessa frågor lyfts upp också av Sinclair (2004) då hon resonerar kring aspekter viktiga att beakta om vi vill uppnå en meningsfull, effektiv och hållbar barndelaktighet. Befintlig forskning (Sanders & Mace, 2006; Sinclair, 1998; Thomas & O’Kane, 1999; Thomas, 2000) ser lösningen i att barnen ska få vara närvarande på möten där beslut om deras vård fattas. Det menas vidare att dessa möten och andra arbetssätt dessutom bör göras mer barnvänliga.

Som det går att uttolkas från ovanstående resonemanget är barns möjlighet att påverka beslut som fattas i stort sätt avhängig de involverade vuxnas uppfattning om vad som är till barnets bästa. Detta leder oss till ett annat tema där vi presenterar resultat och reflekterar kring våra informanternas uppfattning om relation mellan barndelaktighet och principen om barnets bästa.

### *5.1.2 Barndelaktighet och barns bästa – en inneboende spänning*

Både barnkonventionen och den aktuella sociala lagstiftningen fastställer att vid alla beslut som rör barn ska principen om barns bästa vara vägvisande<sup>16</sup>. Därför har vi valt att undersöka informanternas uppfattningar och funderingar om principens betydelse för barns rätt till delaktighet. Enligt våra informanter är barnets bästa en individuell bedömningsfråga helt beroende av den specifika situation som det enskilda barnet befinner sig i. Bedömningen blir oftast en svår utmaning för ansvariga socialsekreterare i deras försök att hitta en rätt balans mellan barnets rätt till delaktighet och barnets rätt till skydd. Om hur grundläggande relation mellan principen om barnets bästa och barnets rätt till delaktighet ser ut är våra informanter eniga om och menar att barnets involvering i eget ärende är någonting som allmänt sett alltid är till barnets bästa. Informanterna upplever inte att i den meningen finns någon spänning mellan barndelaktighet och barnets bästa. Om detta säger Anders, socialsekreterare, följande: *”Jag tycker inte att barndelaktighet och barns bästa står i motsättningen. Barnets bästa är att bli involverad. Det är till barnets bästa att förstå sin värld och kunna hantera det.”*

I våra informanternas utsagor framkommer det tydligt att det är socialsekreterarna som tillsammans med andra involverade vuxna definierar vad som är till barnets bästa. Detta på grundval av den information som inhämtats från olika håll, från både barn, deras föräldrar och andra involverade. Enligt Anders måste dessa

---

16 För mer om principen se bakgrund under rubriken 1.4.2 *Barns rättigheter och barns bästa* i inledningsavsnittet.

beslut alltid vara väl underbyggda och motiverade. Vi finner dock, mot bakgrund av våra informanternas berättelser, att förhållandet mellan barnets bästa och barns rätt till delaktighet inte är helt oproblematiskt som det kanske ter sig i början. Detta med anledning av att de professionellas bedömning, med hänsyn till barns bästa, kan leda till att barn antingen inte får all information eller att deras åsikter eller önskemål inte vägs in i de beslut som fattas. Detta är något som framkommer tydligt i våra informanternas utsagor. Till exempel, Karin, socialsekreterare, säger: *”Det är så att de alltid ska säga sitt, men det är inte alltid att de ska få all information. Det beror på vad det handlar om.”*

Alisa, barnsekreterare, menar vidare att ibland kan det vara rent olämpligt att barnet får all information om det som händer. Hon tar upp ett exempel om ett barns mamma som inte kunnat träffa sitt barn på avtalat umgänge eftersom hon varit drogpåverkad. I ett sådant fall, menar Alisa, är det bättre att undanhålla den information från barnet och ge barnet istället en anpassad förklaring med syfte att undvika att barnet blir orolig för sin förälder och utsätts för känslomässig påfrestning. Karin, socialsekreterare, säger: *”Om pappa våldtagit mamma, ska barnet veta det? Är det relevant och bra för barnet? Det vet ju man inte.”* Våra informanternas utsagor visar att information som bedöms som känslig och påfrestande för barnet, antingen undanhålls helt eller anpassas med hänsyn till barnets ålder och mognad samt bakgrundsproblematik. Vad och hur mycket ska sägas till barnet blir en utmaning eller ett dilemma för ansvariga socialsekreterare att lösa vilket även framhålls i en studie av Pölkki m.fl. (2012).

Beträffande barnets möjlighet att påverka de beslut som fattas, menar informanterna, är möjligheterna till att barnets vilja och önskemål slår igenom mycket begränsad. Eva, 1:e socialsekreterare, menar att det som barnet vill och önskar inte alltid är förenligt med det som vuxna bedömer vara till barnets bästa. Enligt Eva, i många myndighetsdelar, blir det inte som barnen vill och grad av barnets delaktighet, avseende möjligheten att påverka beslut, blir mycket avhängig beslutets allvarlighetsgrad. Hon berättar exempelvis att när ett beslut om tvångsombändertagande ska fattas lyssnar de professionella inte på barnets åsikt och önskemål angående detta. Barnet blir istället lyssnat till och ges möjlighet att påverka när andra mindre allvarliga beslut fattas, till exempel vid eventuell möjlighet att välja mellan olika tänkbara familjehem eller vid beslut avseende regler och rutiner i familjehemmet som ett placerat barn förväntas följa. Att beslutets allvarlighetsgrad påverkar barns möjlighet till delaktighet påpekas också av tidigare forskning (Thomas & O’Kane, 1999).

Alisa, barnsekreterare är av liknande åsikt och menar att i fall vården skulle utformas i enlighet med barns, särskilt tonåringars önskemål, skulle den inte bli så bra. Hennes erfarenhet är att barnen lever i nuet och saknar förmågan att tänka långsiktigt. Hon menar att i praktiken, blir barn lyssnade till och informerade så att de kan förstå, men att de inte kan påverka så mycket. Karin, socialsekreterare, är av liknande uppfattning vad gäller barnens förmåga att tänka på konsekvenser och menar att professionella inte alltid kan ta hänsyn till barnets önskemål. Detta eftersom barn ofta har önskemål som bedöms som orealistiska eller irrelevanta. Karin säger följande: *”De kan säga massa men det är inte alltid relevant.”*

Ovanstående resonemanget tyder på en risk med attityder hos en del socialsekreterare att barnen inte ses som autonoma individer som med växande åldern och mognad blir allt mer kapabla att ta ställning till och fatta beslut om eget liv.

Sådana attityder framhålls av McNeish m.fl. (2002) som ett hinder för ökad barndelaktighet. Detta leder till slutsatsen att barndelaktighet i förhållande till barnets bästa förefaller som oproblematiskt enbart vad gäller barns rätt att komma till tals. Däremot, när det gäller deras rättighet att bli informerade om det som händer samt påverka beslut som berör dem finns begränsningar som är kopplade till barnets ålder och mognad samt bedömda graden av skyddsbehov. Att viss information undanhålls eller att barnets åsikt och vilja inte tillmäts betydelse vid beslutfattande förklaras och motiveras med hänvisning till barnets bästa och skyddsaspekten. Ovanstående resonemanget kan illustreras med följande citat av Eva, 1: socialsekreterare: *”Barndelaktighet innebär för mig att man ska ha de där samtalen. Sedan kan det vara att man inte alltid gör som barnet önskar därför att vuxna med hänsyn till situation och omständigheter måste ta ställning vad barnets bästa är.”* Karin, socialsekreterare, när hon förklarar hur socialsekreterare gör bedömningar i olika frågor som rör barnet säger vidare: *”Skyddet går alltid först. Alltid skyddet först. Det är liksom vår huvudprincip att se till att barn skyddas.”*

Utifrån informanternas förklaringar och funderingar kring förhållandet mellan barndelaktighet och barnets bästa kan slutsatsen dras att det finns en inneboende spänning mellan barnets rätt till delaktighet och barnets rätt till skydd. Denna spänning medför ett dilemma för socialsekreterare när de ska göra bedömningar i vilken mån barnen ska vara delaktiga. Det är samma dilemma som Socialstyrelsen (2013) varnar för i sina rekommendationer till socialtjänstens personal som arbetar med barn. Våra slutsatser ligger också i linje med tidigare forskning. Flera studier (Sanders & Mace, 2006; Schofield, 2005; Shemmings, 2000; Pölkki m.fl., 2012; Vis m.fl., 2012) betonar att denna inneboende spänning mellan principen om barnets bästa det vill säga barnets rätt till skydd och barnets rätt till delaktighet gör förvekligande av barndelaktighetsagenda i praktiken till en stor utmaning för de professionella. McNeish m.fl. (2002) betonar här vikten av att hitta en rätt balans mellan dessa två aspekter för att barndelaktigheten ska kunna främjas i praktiken, medan Schofield (2005) menar att kunskaper i olika teorier om barnsutveckling kan vara behjälpliga i att hitta denna balans. Dilemmat ligger, anser vi, mer precist mellan barnets rätt till skydd dvs. barnets bästa å ena sidan och barnets rätt till information och särskilt barnets möjlighet att påverka beslut å andra sidan. Vi finner att de bedömningar som görs av de professionella inom socialtjänsten bygger på en syn på barn som mycket sårbara och i starkt behov av vuxnas skydd. Något som också med hänsyn till gällande lagstiftning återspeglar den rådande uppfattningen om barns position i samhället i stort.

### *5.1.3 Barnperspektiv kontra vuxenperspektiv*

Ett av de centrala begreppen i socialtjänstens arbete med barn är begreppet barnperspektiv. Våra informanter uppvisar likartade uppfattningar om vad som innebär att ha ett barnperspektiv i arbete med barn och vilka utmaningar de möter i samband med det. Informanterna beskriver arbete utifrån barnperspektiv som att kunna sätta barn i fokus och styras av det enskilda barnets behov. Detta kan illustreras med det som Anna, socialsekreterare, säger om barnperspektiv: *”För mig innebär ju det att man alltid har barnet i fokus, att det är barn som det handlar om, att det är barnets behov som man utreder och inte föräldrarnas. Att det är barnets behov som styr.”* En annan informant, Karin, socialsekreterare, är av liknande uppfattning. Hon menar att barnperspektiv i första hand ska handla om att se till att barnet får sina behov tillgodosedda. Att de får leva i en bra miljö och ha en fungerande vardag som möjliggör för barnet att utvecklas gynnsamt och må bra. Även om hon menar att det är viktigt att utredningsarbete inte för mycket

fokuserar föräldrarnas behov, tillägger hon att det är nödvändigt att i bedömningen även väva in de vuxnas situation. Detta eftersom föräldrarnas situation ofta är anledningen eller bidragen till att barnets behov inte tillgodoses.

Vad gäller våra informanternas syn på förhållande mellan barnperspektiv och barndelaktighet menar Eva, 1:e socialsekreterare, att barndelaktighet är bara en del av barnperspektiv. Hon menar att barnperspektiv ska handla om att ha en helhetssyn på barnets situation. Om detta säger hon följande; *”Det är bara en del att lyssna vad barnet säger men också att förstå vad barnet har för bakgrund, vad de har med sig och var de befinner sig nu. Att förstå helheten./.../ Barnen är bara en liten tårbit av det.”* För att kunna få förståelse för helheten, menar Eva, räcker inte att enbart prata med och lyssna på barnet, utan att även föräldrarna, skolan och andra vuxna som finns i barnets liv ska vara involverade och lyssnade till. Att många vuxna blir involverade, samt att bedömningar görs och beslut fattas av professionella som lättare kan identifiera sig med vuxenvärlden, uppstår risken att vuxenperspektiv tar över och styr. Eva säger vidare;

*Så känner jag så att eftersom man är vuxen blir det lättare att identifiera sig med vad de vuxna hamnar för position. Att vara förälder i en viss situation så är det lätt, eftersom man alltid måste jobba via föräldrarna, att tappar barnperspektiv och inte lyssnar på vad barnet egentligen vill.*

Även om hon påpekar att det finns en stor risk för att barnperspektivet tappas menar hon att de flesta socialsekreterare som arbetar med barn är välmedvetna om denna risk och försöker hålla barnperspektiv levande. Våra informanter som är barnsekreterare, Brigitta och Alisa, är av liknande uppfattning och menar att i praktiken blir det oftast vuxenperspektiv som dominerar. De berättar båda att inom familjehemsvården talas det i termer av trebenta föräldraskapet som innebär involvering av tre vuxna aktörer i planering av genomförande av de familjehem-placerade barns vård, innefattande socialtjänst, familjehem och biologiska föräldrar. Även om ambitionen är att barnets behov ska stå i centrum och att barn ska göras delaktiga, kan involveringen av många vuxna, menar de, lätt leda till att barnperspektiv och barns röst hamnar i bakgrunden. En av våra informanter, Anders, socialsekreterare, menar att barnperspektiv inte nödvändigtvis ska likställas med barndelaktighet. Han ser på barnperspektiv som en teori om vad som kan vara bra för barnet, att man tänker på hur barnet har det och vilka konsekvenser de myndighetsbeslut som fattas kan ha för barnet. Angående detta anför han följande: *”Vi vuxna kan nog själva göra det genom att vi tycker att någonting är bra för barnet.”*

Som det framgår ovan definieras barnperspektiv som att hela tiden utgå från en ambition att fokusera på barnet och barnets behov, något som ligger i linje med socialstyrelsens (2013) rekommendationer för socialtjänstens arbete med barn, men där det som barnet säger blir bara en liten del av barnperspektivet. Utifrån våra informanternas utsagor finner vi att den oundvikliga och omfattande involveringen av många vuxna aktörer i socialtjänstens arbete med barn gör det ytterst svårt för socialsekreterare att behålla barnperspektiv. Detta särskilt mot bakgrund att barnets egna åsikter ofta förmedlas via socialsekreterare, bio- eller familjehemsföräldrar, alltså via en vuxen röst. Detta, menar vi, medför risken, som vi redan tidigare har påpekat och vilket tidigare forskning (Sinclair, 2004) varnar för, att det som är barnets röst blir till en vuxen tolkning, om inte även misstolkning av barnets röst. Vi ifrågasätter om det är i överhuvudtaget lämpligt

att kalla det perspektiv som socialtjänsten utgår ifrån och styrs av i sitt arbete med barn för barnperspektiv. Detta med anledning av att barns behov både definieras och bemöts av vuxna i en vuxen kontext, där barns röster ofta hamnar i skymundan. Detta är något som Shemmings (2000) också varnar för och ser som ett problem kopplat till främjandet av barndelaktighet i sociala myndigheters arbete med barn. Barnperspektiv blir alltså, om vi ska använda oss av en av informanternas ord, bara en av vuxna skapat teori om det som är bäst för barnet, alltså ett vuxenperspektiv.

## **5.2 Barndelaktighetens andra steg – om faktorer som påverkar barnets möjligheter till delaktighet**

I det följande presenteras våra informanternas uppfattningar om och upplevelser av ett antal faktorer med avgörande betydelse för barndelaktighet vilka likställs med det andra steget i Shiers delaktighetsmodell eller *möjligheter*. Vissa av dessa faktorer är kopplade till egenskaper hos själva barnen som till exempel barnets motivation samt barnets ålder och mognad. Andra relaterar dock antingen till föräldrarnas betydelse för barns möjlighet till delaktighet eller till de organisatoriska förutsättningar som påverkar barns möjlighet att vara delaktiga.

### *5.2.1 Barns motivation till delaktighet och vikten av kontinuitet*

Avseende barns motivation till delaktighet uppvisar informanterna inledningsvis en enighet i sin uppfattning om att barn, i överlag, vill vara delaktiga och uppskattar möjligheten att få vara med och påverka. Detta motsvarar resultat avseende barns motivation till delaktighet i studien av Pölkki m.fl. (2012). Om den upplevda motivationen hos barnen säger Anders, socialsekreterare: ”*Jag skulle nog säga att, alltså man kan väl säga att alla barn vill vara delaktiga.*”

Informanternas vidareutveckling av resonemanget kring barns motivation till delaktighet visar dock att frågan inte är så enkel och att det finns barn som inte är motiverade eller vars motivation till delaktighet inte är helt oproblematisk. Här avses främst de barn som har en lång erfarenhet av kontakt med socialtjänsten. En av våra informanter, Karin, socialsekreterare, berättar att barn som blivit tvångsomhändertagna till följd av sitt eget beteende och som placerats på en institution, ofta inte är motiverade till att delta utan är upptagna av annat. Även när dessa barn uppvisar motivation till att förändra sitt liv och vara delaktiga kan det, enligt Karin, vara problematiskt. Detta eftersom de saknar förståelse för den situation de befinner sig i samt att socialsekreterarna inte är säkra på att uppvisat intresse är genuint. Om detta säger Karin, socialsekreterare, följande:

*Alla våra LVU ungdomar som lever på institutioner, alltså någonstans vill de förändra sitt liv, vill vara delaktiga, men jag tror inte att de har... Alltså om man tänker, så tonåringar är så uppfyllda av så mycket annat. Så att sitta på ett behandlingssamtal, vad är det?! Jag tror att de inte förstår riktigt. En del kanske förstår men jag vet inte om intresset är så genuin.*

Karins resonemang kan vi relatera till den tidigare identifierade risken för barns möjlighet till delaktighet som är kopplad till socialsekreterarnas uppfattning om barn som icke-kapabla eller icke-kompetenta att komma fram med realistiska och hållbara förslag. Dessa attityder har vi, i enlighet med McNeish m.fl. (2002), redan identifierat som ett möjligt hinder för barndelaktighet när vi resonerar om den inneboende spänningen mellan barnets rätt till delaktighet och principen om barnets bästa. Det som kan tilläggas här är att det är möjligt att sådana attityder



hos socialsekreterare kan bero på deras bristande medvetenhet om hur dessa barns tidigare negativa erfarenheter av mellanmänskligt samspel påverkar deras reaktioner i samspel med socialsekreterare ansvariga för deras vård. De dysfunktionella anknytningsstilar som dessa barn kan ha utvecklat till följd av negativa erfarenheter av samspel med andra (Broberg, 2006; Fonagy, 2007; Howe, 2011), ser vi som en av möjliga förklaringar för deras faktiska eller till synes bristande motivation. Att dessa barn har det svårt att förstå sina känslor och sätta ord på dem är någonting som socialsekreterare, enligt Bell (2011) och Schofield (2005), bör vara medvetna om för att kunna delaktiggöra dessa barn.

Enligt våra informanter säger många av de tvångsomhändertagna barnen att de inte ser någon mening med att vara delaktiga. Detta eftersom de upplever att de inte kan påverka, i alla fall inte i viktiga frågor. Brigitta, barnsekreterare, säger:

*Skulle ni prata med barnen skulle de inte säga att de är delaktiga för att de inte kunde påverka sin situation, för att de inte ser den större bilden av det hela. Och jag tror att många är lite så där; att det spelar ingen roll vad jag säger, att det är ni som bestämmer i alla fall. De kommentarerna har jag fått höra väldigt mycket, speciellt med barn som tvångsomhändertagits: det spelar ingen roll vad jag säger, ni lyssnar ändå inte på mig.*

Utifrån informanternas berättelser framgår det att barns upplevelser av att de inte blivit lyssnade till, och att beslut, i alla fall de betydelsefulla, oftast fattats barnen över huvuden har lett till en desillusionering det vill säga att delaktigheten inte upplevs som meningsfull. Detta motsvarar resultat av en studie av Tregeagle & Mason (2008) där de finner att en av anledningarna att barn väljer att inte delta är deras upplevelse av att de inte kan påverka sin situation.

Alisa, barnsekreterare, säger vidare om barns motivation till delaktighet följande:

*Vissa barn är väldigt delaktiga, vill vara delaktiga, är väldigt delaktiga, vissa barn är till helvete trötta på socialtjänsten och alla de jävla socialsekreterare de måste träffa. /... / Det är att man ofta byter handläggare, det blir olika socialsekreterare de ska möta. Och de liksom menar så här; jag liksom pallar inte, ska jag komma och träffa dig igen och prata om något som jag inte känner att... Jag har ändå inget att säga om.*

Som det framgår från ovanstående citat finner Alisa en möjlig förklaring för vissa barns låga motivation till delaktighet i den bristande kontinuiteten i socialtjänstens arbete med barn. Denna bristande kontinuitet avser frekventa byten av ansvariga socialsekreterare och har följaktligen en negativ påverkan på barns motivation och vilja att vara involverade i planeringen av vården. Slutsatsen som kan dras här är att frekventa byten av socialsekreterare utgör ett hinder för barndelaktighet, något som ligger i linje med slutsatser i en forskningsöversikt av Gallagher m.fl. (2012). Samma slutsats kan även dras mot bakgrund av annat forskningsresultat (McLeod, 2007; Pölkki m.fl., 2012;) som betonar att barn har förväntningar på sina socialsekreterare. De vill att de ska blir sedda, lyssnade till och bemötta av socialsekreterare på ett sätt som präglas av äkta engagemang, förståelse och ärlighet. Detta i sin tur förutsätter skapande av en tillitsfull relation mellan barnet och socialsekreteraren, något som kräver tid och är omöjligt att uppnå om det inte finns någon kontinuitet i kontakten. Detta är en slutsats som även betonas flitigt av tidigare forskning (Bell, 2002; McLeod, 2007; m.fl.). Bell (2012) menar att

anknytningsteorin kan vara behjälplig i att förstå varför det är viktigt för barns delaktighet att de ska kunna känna tillit för sina socialsekreterare. För att tillit ska kunna byggas krävs det dock tid och kontinuitet.

Sett utifrån anknytningsteorin, vill vi argumentera att det är viktigt att barnen ska kunna använda sina socialsekreterare som en trygg bas. Med andra ord att de kan känna tillit och kunna vända sig till dem med sina förslag och önskemål i en övertygelse om att dessa kommer att beaktas med respekt och, om möjligt, vägas in i de beslut som fattas. Om ansvariga socialsekreterare dock ofta byts ut blir det svårt för barnen att hela tiden bygga relation med nya socialsekreterare och att kunna känna tillit för dem. Detta särskilt mot bakgrund av att många av dessa barn har vuxit upp under ogynnsamma hemförhållanden och har dåliga erfarenheter av relation med sina föräldrar eller andra vuxna. Enligt anknytningsteorin (Broberg m.fl., 2006/2008; Howe, 1995/2011) leder dessa tidigare dåliga erfarenheter ofta till att dessa barn skapar mentala representationer eller inre arbetsmodeller av andra som opålitliga, inkonsekventa och till och med farliga, vilket gör det svårare för dessa barn att kunna känna tillit för andra och ingå i tillitsfulla relationer. De har oftast till och med utvecklat en inre arbetsmodell av själva som oälskade, inkompetenta och dåliga. Deras negativa självbild kan manifesteras i olika former av antingen utåt- eller inåtvänt avvikande beteende (Fonagy 2007). Med andra ord tenderar dessa barn att utveckla någon form av otrygg och till och med desorganiserad anknytningsstil, någonting som befintlig forskning (Crittenden & Ainsworth, 1989; Fonagy, 2007) och anknytningsteorins tolkningar (Broberg m.fl., 2006/2008; Howe, 1995/2011) ger belägg för. Mot denna bakgrund kan slutsatsen dras att kontinuiteten har en avgörande betydelse för relationskapande mellan socialsekreterare och barn, särskilt de barn som farit illa under lång tid.

Sammanfattningsvis kan slutsatsen dras att inte alla barn är lika motiverade att vara delaktiga och att det finns barn som inte alls är motiverade. Här menas främst barn som av olika anledningar har lång erfarenhet av socialtjänstens involvering i deras liv. Barns motivation till delaktighet utgör alltså en stor utmaning för socialsekreterare som vill göra barnen delaktiga att klara av. Upprätthållande av kontinuiteten kan ses som en nyckelfaktor för att kunna göra detta eftersom den utgör en grundläggande förutsättning för skapande av tillitsfulla relationer.

### **5.2.2 Barnets ålder och mognad samt betydelsen av teoretisk kunskap och erfarenhet**

Enligt våra informanter har åldern och mognad som regel en avgörande betydelse för barns möjlighet till delaktighet. Här menar informanterna att möjlighet till delaktighet är mycket mer begränsad för de yngre barnen, och nästan obefintlig för de allra yngsta barnen. Det ligger i linje med forskningsresultat (Sanders & Mace, 2006; Shemmings, 2000; Thomas & O'Kane, 1999) där åldern lyfts upp som en av de mest betydelsefulla faktorer avseende barns möjligheter att vara delaktiga och speciellt deras möjligheter att påverka beslut. Om detta säger Lisa, socialsekreterare följande: *"När man är liten och hamnar i en ny familj så har du inte så mycket att säga till om. Man kan ju aldrig prata om delaktighet när man lyfte henne i princip från mammas famn och tog bort henne därifrån."* Liknande resonemang återfinns även i andra informanters utsagor. Informanterna påpekar att det är en självklarhet att de äldre barnen, utifrån sin utvecklingsnivå, har bättre förutsättningar att framföra sina åsikter i jämförelse med de yngre. Karin, socialsekreterare, säger: *"Det är så, om barnet är tre år, så är det inte så relevant att*

*berätta vissa saker, för dem förstår ju inte. Jag har alltid en gräns att prata med barn utifrån ålder och mognad men de får ju i alla fall vara fem år och uppåt.”*

Våra informanter menar att delaktigheten av de yngre barnen inte är något så lätt om även möjligt att realisera. Detta eftersom de yngre barnen, i sin kognitiva utveckling, inte har uppnått den mognadsnivå som skulle göra det möjligt för dem att förstå sammanhanget de befinner sig i samt implikationerna av de beslut som fattas. Enligt våra informanter blir förutsättningarna till delaktighet, mot bakgrund av barnets ålder och mognad, som regel bättre med stigande åldern. De menar att delaktigheten är särskilt viktigt för barnen i tonåren. Deras uppfattningar i detta avseende motsvarar den tanken om barns möjlighet att påverka beslut som finns i barnkonventionen och i den aktuella sociala lagstiftningen.

Socialstyrelsen (2013) betonar, i sina rekommendationer till socialtjänstens arbete med barn i fokus, vikten av kunskaper om barnets förutsättningar till delaktighet samt kunskap om arbetssätt anpassade till barn i olika åldrar och mognadsnivåer. Detta leder oss till informanternas tankar om egna förutsättningar för att kunna bemöta barn i samtal och göra dem delaktiga. Alla informanter uppger att det är svårt att samtala med de yngre barnen. För att kunna föra ett konstruktivt och för barn ett begripligt samtal förutsätts att socialsekreterarna använder sig av kunskap i olika teorier om barnsutveckling samt barnvänliga arbetssätt (Bell, 2002/ 2011; Schofield, 2005; Thomas, 2000). Anders, socialsekreterare, berättar om några arbetssätt som gynnar barns delaktighet: *”Vi har olika metoder och tekniker som vi använder i barnsamtal. Det kan vara till exempel något som heter Tejping, Nallekort eller Emmadockor<sup>17</sup>. Det är ett sätt att samtala med barn på nivå för barnet liksom.”*

Informanterna lyfter upp att både den teoretiska kunskapen om barnsutveckling samt erfarenhet av samspel med barn har en stor betydelse för deras möjligheter att göra barn delaktiga. Det finns dock skillnader i våra informanternas uppfattningar avseende den vikt som tillskrivs dessa aspekters relevans för barndelaktighet. De yngre socialsekreterarna med kortare arbetserfarenhet tillskriver större vikt den kunskapsmässiga aspekten och möjligheten till praktisk träning. Brigitta, barnsekreterare, säger till exempel följande: *”Det verktyget som jag saknar mest är att kunna prata med barnet, att kunna göra sig förstådd. Vi sitter och pratar så mycket myndighetska hela tiden och vi måste kunna lära oss förmedla vad det betyder för barn.”* Att unga barnsekreterare identifierar ett hinder för barns delaktighet hos sig själva i form av bristande kommunikationsfärdigheter och eftersträvar mer träning i barnsamtal är någonting som ligger i linje med resultat i en norsk studie av barndelaktighet (Vis m.fl., 2012).

Informanterna med längre arbetserfarenhet ger däremot företräde den erfarenhetsmässiga aspekten. Karin, socialsekreterare, säger följande: *”Jag vet ju från erfarenhet hur man ska prata med dem. Du kan inte lära dig hur man snackar med barn. Man kan läsa alla böcker och ta råd men det är inte verkligheten.”* Som det går att uttyda från ovanstående citat, förekommer det uppfattningar om att den teoretiska kunskapen blir svårt att tillämpa i det praktiska arbetet med barn. Sådana uppfattningar hos våra informanter står någorlunda i motsättning till det som till exempel Schofield (2005) menar avseende vikten av användning av kunskap i olika teorier om barnsutveckling. Som det redan har

---

<sup>17</sup> För något mer om dessa metoder se bilaga 7.

anförts tidigare, kan denna kunskap vara till hjälp vid identifiering och bemötande av barnets svagheter och styrkor, samt vid avvägning i vilken omfattning barnet ska göras delaktig. En mellanlinje ter sig dock vara bäst, där socialsekreterare uppfattar båda dessa aspekter, teoretisk kunskap och erfarenhet som lika viktiga för att kunna göra barnen mer delaktiga.

### 5.2.3 Föräldrar som hinder

Utifrån våra informanternas utsagor framkommer det tydligt att föräldrar ofta utgör ett betydande hinder för sina barns möjlighet till delaktighet. Informanterna beskriver barnen som lojala gentemot sina föräldrar och menar att barnen ofta inte vill berätta om vad som händer hemma för att skydda sina föräldrar. Det ovangivna ligger i linje med resultat i en studie av Pölkki m.fl. (2012) där det konstateras att barns lojalitet till föräldrarna kan hindra deras delaktighet i olika skeden av deras kontakt med sociala myndigheter. Anders, socialsekreterare säger om barns lojalitet följande: *”Barnen är ju lojala och anammar ju föräldrarnas inställning och åsikter. Särskilt i situation när man liksom går mot föräldrarna i början av placering.”* Anna, socialsekreterare, säger vidare:

*Barn är alltid lojala mot sina föräldrar. När det handlar om omsorgssvikt ofta säger de ju ingenting negativt mot sina föräldrar. Det ska vara bara om de har djup konflikt och att den känslomässiga bindningen inte finns. Men annars är de ju oftast lojala och jag känner inte att man ska tvinga barn att ta ställning mot sina föräldrar.*

Utifrån ovanstående citat kan det, med utgångspunkt i anknytningsteorins grundtankar, tolkas att ett barns känslomässiga band till föräldrar kan ha en avgörande betydelse för barnets känsla av lojalitet gentemot föräldrar som i sin tur påverkar barnets möjlighet till delaktighet. Detta finner vi blir särskilt intressant beträffande de barn som har erfarenhet av vanvård och misshandel och som därav ofta utvecklar någon form av otrygg eller till och med desorganiserad anknytning (Fonagy, 2007). Som forskning inom anknytningsteorin (Broberg m.fl., 2006/2008) visar har dessa barn, och särskilt de med desorganiserad anknytning, har svårt att reglera sina känslor och affekter. Med tiden utvecklar de emellertid kontrollerande beteendestrategier som tar sitt uttryck antingen i att barnen antingen uppvisar en överdriven lyhördhet för föräldrarnas känslor eller bestraffar sina föräldrar genom ett kontrollerande och aggressivt beteende som kan leda till konflikt med föräldrarna. Det är den första gruppen av barn som i enlighet med Sinclair (2004) kan anses löpa större risk att, till följd av känsla av stark lojalitet, inte blir delaktiga och som därför bör särskilt uppmärksammas.

Informanterna anger också att avsaknad av samarbetsvilja hos barnets biologiska föräldrar utgör ett stort hinder för delaktiggörande av barnet särskilt under utredningens gång och innan beslut om eventuellt tvångsomhändertagande har fattats. Detta med anledning av att socialsekreterarnas enskilda samtal med barn beror på föräldrarnas villighet att ge sitt samtycke. Det ovensagda kan illustreras men Lisas, socialsekreterare, ord: *”Det är föräldrarna som oftast stoppar delaktigheten och som inte tar hit sina barn, som inte låter oss träffa dem. Så jag tycker att föräldrarna är de som i flesta fall bromsar utredningen.”*

Alisa, barnsekreterare förklarar att många föräldrar av olika anledningar inte är lätta att få tag i. Hon säger: *”Det är inte alla som kommer hit. Det är inte alla som befinner sig i sådant sinne att de väljer att komma hit om vi behöver saker*

*påskrivna... då kan det ta väldigt långt tid.*” Här åsyftar Alisa föräldrar som själva brottas med svår problematik som missbruk eller psykisk ohälsa. Föräldrarnas möjlighet att hindra barnet från att vara delaktig, menar informanterna, blir någorlunda mindre då beslut om tvångsomhändertagande har fattats.

Som det framgår ovan, att föräldrar blir till ett hinder för sina barns delaktighet, är inte enbart avhängig barnets känsla av lojalitet till följd av det känslomässiga bandet mellan barn och föräldrar. Det kan också handla om att föräldrarna avsiktligt hindrar barnets delaktighet, något som även Sanders & Mace (2006) påpekar, eller att de saknar förmåga att förstå relevansen av delaktigheten. I de extrema fallen när motivationsarbete inte ger önskat resultat kan dessa former av föräldrahinder bemötas någorlunda med de tvångsbefogenheter som socialtjänsten har till sitt förfogande. Mot bakgrund av det ovensagda om att föräldrar av olika anledningar och på olika sätt kan vara till hinder för sina barns delaktighet, kan slutsatsen dras, att de tvångsomhändertagna barn kan ha något bättre möjligheter till delaktighet än andra barn som kommer i kontakt med socialtjänsten. En slutsats som ligger i linje med resultat av en studie av Pölkki m.fl. (2012) om barns upplevelser och erfarenheter av delaktighet.

#### *5.2.4 Organisatoriska förutsättningar – en koloss på lerböjor*

Det som i stort sett präglar socialsekreterarnas arbetsvardag är, enligt våra informanter, en alltför stor arbetsbörda, åtföljande brist på tid samt begränsad tillgång till resurser. Detta utgör ett jättestort hinder för förverkligande av barnkonventionens intentioner avseende barndelaktigheten. Att marginalisering av barndelaktighet inom den sociala barnvårdens praktik beror på brist på tid och resurser ger flertal studier i ämnen (Gallagher m.fl., 2012; McLeod, 2007; Sanders & Mace, 2006; m.fl.) belägg för. Att arbetsbördan är stor och att tiden är en bristvara i socialsekreterarnas arbetsvardag kan illustreras med Lisas, socialsekreterare, följande utsaga: *”Tiden, jag har inte tid, hade vi haft mer tid så hade vi åtminstone försökt lirka eller ta mer tid att kalla eller så. Vi har så många ärenden och det är tunga ärenden och det är sådana ärenden som tar tid.”*

Liknande uppfattning har Eva, 1:e socialsekreterare, som menar att den ökade inströmningen av anmälningar om barn som far illa som dessutom ofta är tunga ärenden, i kombination med socialtjänstens starka dokumentationsskyldighet, har lett till en akut tidsbrist för socialsekreterarna. Barnsekreterarna är av samma uppfattning och menar att dessa faktorer gör att de utsätts för ett dilemma, att antingen prioritera dokumentationsskyldighet eller kontakt med barn. Brigitta, barnsekreterare säger: *”Och ibland kanske man drar sig för att ringa ett samtal bara för att jag måste skriva om det, för att det är alltid dubbelt jobb, gör jag någonting så måste jag skriva om det.* Dilemmat medför en risk att undergräva själva grundtanken med barnsekreterarnas huvuduppgift, att stärka de familjehemsplacerade barnens ställning och göra dem mer delaktiga. Om socialsekreterarna har ansvar för alltför många ärenden och om de samtidigt blir tvungna att upprätta stora mängder av dokumentation, blir förutsättningarna för relationskapande minimerade. Med inspiration hämtad utifrån anknytningsteorin, menar Bell (2007), att en effektiv barndelaktighet enbart kan uppnås i en kontext av trygga och förtroendefulla relationer mellan barn och socialsekreterare vilket förutsätter tid och kontinuitet.

Ett annat hinder för barndelaktighet i organisatoriskt sammanhang som lyfts upp av informanterna, är brist på resurser. Detta motsvarar slutsatser av Sanders &

Mace (2006) och många andra forskare som menar att en av anledningarna till marginalisering av barndelaktighet är just resursbrist. Flera informanter pekar ut först resursbrist i form av tillgång till mänskliga resurser, alltså medarbetare som de skulle kunna dela den växande arbetsbördan med. Andra fokuserar dock på bristande materiella förutsättningar som till exempel tillgång till placeringsmöjligheter för omhändertagna barn. Lisa, socialsekreterare menar att brist på placeringsmöjligheter utgör hinder för barndelaktighet i två avseende. För det första att barn inte får möjlighet att välja mellan eventuella placeringsalternativ och för det andra att socialsekreterarna måste lägga mycket tid på att hitta lämpliga placeringar. Brist för placeringsmöjligheter lyfts också upp som ett hinder för barndelaktighet i en komparativ studie av Thomas (2005). Lisa kallar vidare socialtjänsten för en koloss på lerfötter och socialsekreterare för kägler som faller en efter en till följd av en stor arbetsbörda och brist på resurser. När hon berättar för oss om resurssituationen säger hon följande angående bristande tillgången till placeringsmöjligheter följande:

*Vi vill ta hand om barn men var ska vi placera dem?! De säger att de har jourfamiljer. Var är dem?! Jag själv försökte hitta ett jourhem en hel eftermiddag en gång och det var ett ändå upp i Stockholm. Alltså jag börjat titta här nere och sedan högre och högre upp i landet... Sedan av någon mirakel hittade vi någon. Så resurser saknas ju enormt mycket.*

Avslutningsvis kan slutsatsen dras att brist på resurser starkt påverkar barns möjlighet till delaktighet, något som tidigare forskning (Gallagher m.fl., 2012; McLeod, 2007; Sanders & Mace, 2006) redan ger belägg för. Slutsatsen är att negativ påverkan sker på två olika sätt. Å ena sidan otillräcklig personalstyrka medför att en alldeles för stor arbetsbörda, och den åtföljande brist på tid, blir ett bestående hinder för socialsekreterarnas möjligheter att träffa barn och bygga en tillitsfull relation, vilket är en förutsättning för en effektiv barndelaktighet (Bell, 2012). Å andra sidan brist på materiella resurser, som till exempel tillgång till placeringsmöjligheter och andra insatser, har för konsekvens att barnets möjlighet att göra informerade val och påverka beslut blir väldigt begränsade. Utifrån dessa organisatoriska förutsättningar blir slutsatsen att faktorer som stor arbetsbörda, brist på tid och resurser samt växande fokus på administrativa uppgifter banar vägar för skapande av relationer och procedurer som enligt Bell (2002) bygger på dominans och underlägsenhet och som är något som hindrar barndelaktighet.

### **5.3 Barndelaktighetens tredje steg – om skyldigheter att delaktiggöra barn**

Mot bakgrund av gällande lagstiftning och våra informanternas utsagor framkommer det tydligt att det finns en lagstadgad skyldighet att göra barn delaktiga i enlighet med barnkonventionens intentioner. Under denna huvudrubrik är avsikten att presentera, analysera och reflektera kring informanternas uppfattning om och upplevelse av denna *skyldighet* som det tredje steget i Shiers barndelaktighetsmodell. Detta görs utifrån informanternas upplevelser av den vikt som tillskrivs frågan i socialtjänstens organisatoriska omgivning och deras uppfattningar om hur användningen av handlägnings- och dokumentationssystemet BBIC påverkar barns möjlighet till delaktighet.

#### **5.3.1 Barndelaktighet – om ämnets aktualitet, ambitioner och medvetenhet**

Informanternas reaktioner avseende studiens syfte med att undersöka barn-delaktighetsfråga utifrån deras perspektiv har varit mycket positiva. Informanterna

menar att frågan är aktuell och relevant men samtidigt väldigt utmanande för alla professionella som arbetar med barn. Alla informanter påpekar att aktuell lagstiftning betonar socialtjänstens skyldighet att göra barn delaktiga i enlighet med barnkonventionens intentioner. Detta genom att barn får komma till tals, får relevant information samt att deras åsikter och önskemål tillskrivs betydelse med hänsyn till deras ålder och mognad. Enligt våra informanter har barndelaktighetsfrågan också drivits fram av Socialstyrelsen genom föreskrifter och riktlinjer. Detta menar våra informanter har gjort att barns möjligheter till delaktighet idag blivit bättre än de varit tidigare. Våra informanters konstateranden ligger i linje med befintligt forskningsresultat (Cleaver m.fl., 2009; McNeish m.fl., 2002; Sinclair, 1998/2004; Thomas & O’Kane, 1999; Tregeagle & Mason, 2008). Informanternas uppfattningar om frågans aktualitet sammanfattas tydligt i nedanstående citat hämtat ur intervjun med Eva, 1:e socialsekreterare:

*Barndelaktighet... Det är ju en fråga som ligger i tiden. Det är ju mycket från Socialstyrelsen sida som man styrt mycket mer att försöka påverka kommunerna att få barnen delaktiga genom att ha krav på barnsamtal i utredningar och att man har mer krav på barnsamtal med familjehemsplacerade barn. Det finns ju mycket mer lagstadgat idag än det fanns för tio – femton år sedan. Så det är ju rätt mycket vad lagen säger och så ... och socialtjänstens riktlinjer.*

Att barnets rätt till delaktighet betonas starkt i den sociala lagstiftningen har, enligt socialsekreterare Anders, lett till etablerandet av rutiner på arbetsplatsen för att barnen ska vara delaktiga, vilket ska göras först genom samtal och sedan genom dokumentation. Intervjuade barnsekreterare framhåller vidare att deras arbetsuppgifter kom till som ett uttryck av den ambitionen att göra familjehemsplacerade barn mer delaktiga i planering av deras vård och att göra deras vård bättre och tryggare. Alisa, barnsekreterare, beskriver sin roll som barnsekreterare med följande ord: ”Första delen av mitt jobb är att de ska känna tilltro till mig, att de vet att de kan berätta saker för mig och att jag tar det på allvar det de säger. Det är min första uppgift det, och att säkerställa att barns röst hörs.”

Utifrån våra informanters utsagor kan slutsatsen dras att medvetenhet om lagstiftarens krav på socialtjänstens personal att delaktiggöra barn i enlighet med barnkonventionen är hög och att skyldigheten tas på allvar inom organisationen och mellan anställda som arbetar med barn. Det är främst omhändertagna barns delaktighet som mest försöks främjas, bland annat genom införande av barnsekreterare som en ny befattning i socialtjänstens verksamhet som riktar sig mot barn. Mot bakgrund av det resonemang och slutsatser om organisatoriska hinder för barndelaktighet i form av stor arbetsbörda och brist på tid och resurser, finns en annan bild av barndelaktighetens verklighet som kan antydvas. Med detta menas att dessa stora hinder står i vägen för förverkligande av socialsekreterarnas skyldigheter och huvudmäns ambitioner i samband med barndelaktighetsagenda. Detta antagande, att det finns en diskrepans mellan befintlig policy och praktik, motsvarar tidigare forskningsresultat (Gallagher m.fl., 2012; Sanders & Mace, 2006) som finner att det finns en skillnad mellan det som policy ålägger angående delaktiggörande av barn och det som egentligen sker i praktiken.

### **5.3.2 BBIC och barndelaktighet**

Våra informanter uppger att implementering av BBIC handläggnings- och dokumentationssystem lyfter upp vikten av att göra barn mer delaktiga. Alla

informeranter uppger att BBIC sätter barnet och barnets behov i fokus samt att systemets olika dokument innehåller rubriker som påminner om att barnet ska göras delaktigt. För varje steg i ett ärende finns det dokument som ska innehålla redogörelser för barns egna åsikter som sedan ska vägas in i analys och bedömningarna vid beslutsfattande, något som också ska finnas dokumenterat. Eva, 1:e socialsekreterare säger om BBIC följande: *”Jag tycker att fördelarna med BBIC är att det sätter barns behov i centrum. Jag tycker att det är så bra fångande begrepp och att det finns mycket som är bra med styrningen från BBIC med barndelaktighet och dokumentationsskyldighet.”*

Informeranternas uppfattningar om hur arbete med barn inom ramen för BBIC-systemet har påverkat barns möjlighet till delaktighet är någorlunda tvetydiga. Å ena sidan lyfter informanterna det positiva med BBIC. Att den ger struktur, sätter barnet i fokus och ökar rättssäkerheten, något som också framgår i det ovanstående citatet. Utifrån barnsekreterarnas utsagor framgår att det särskilt är de omhändertagna barn som görs mer delaktiga genom ökad närvaro vid uppföljningsmöten. Detta motsvarar resultat av BBIC-projektets utvärderingsrapport angående omhändertagna barns delaktighet vid uppföljningsmöte av Rasmusson m.fl. (2004) men också en rad andra internationella studier om effekter av liknande system (Cleaver m.fl., 2008; Thomas & O’Kane, 1999;).

Å andra sidan upplevs systemet som mycket omfattande, som i samband med stark dokumentationsskyldighet, lett till att socialsekreterarna tvingas lägga mycket tid på dokumentation. Detta uppger en del informanter har satt dem i ett dilemma, att antingen prioritera dokumentation och lägga relationskapande åt sidan eller tvärtom, att ändå ge möten med barnet och relationskapande ett företräde. Anders, socialsekreterare, på vår fråga om han tror att BBIC bidragit till ökad barndelaktighet svarar: *”Ja, till viss mån, för den har ju även ökat administrationen som tar tid från att träffa. Men absolut har det blivit mer rättssäkert och jag tror att systemet är uppbyggt att man ska prata med barn mycket och ofta.”*

Mot bakgrund av informanters utsagor kan slutsatsen dras att skyldighet att arbeta inom ramen för BBIC har tvetydiga effekter på barndelaktigheten. BBIC systemet skapar å ena sidan goda formella förutsättningar för en ökad barndelaktighet av alla barn, men dess detaljstyrda karaktär i kombination med socialtjänstens dokumentationsskyldighet medför en ökad arbetsbörda och akut tidsbrist för socialsekreterare. Därmed uppstår en risk att BBIC motverkar sitt eget ändamål med att stärka barnets ställning, med andra ord att socialsekreterarna och andra som arbetar med barn inom ramen för BBIC bortprioriterar mötet med barnet och relationskapande till dokumentationsskyldighetens fördel. Detta, mot bakgrund av anknytningsteorins tankar, kan medföra att barn inte får möjlighet att känna tillit för sina socialsekreterare och skapa relation med dem samt använda dem som en trygg bas. Det är något som redan påpekats i samband med våra reflektioner om barndelaktighet och kontinuitet i kontakterna. Slutsatsen motsvarar befintligt forskningsresultat (Enell, 2009; Tregeagle & Mason, 2008; Ångman, 2009) om effekter av implementering av BBIC och liknande system på barndelaktigheten där konstateras att dessa har skapat bättre formella förutsättningar för barndelaktighet men att dess ambitioner i praktiken inte förverkligats till fullo.



#### **5.4 Sammanfattning av huvudresultat och huvudslutsatser**

Utifrån genomgång och analys av denna studies resultat kopplade till barndelaktighetens första steg eller *öppningar* i Shiers modell (2001), är vår bedömning att de intervjuade socialsekreterarnas uppfattningar om och inställningar till barndelaktighet, i stort sett lever upp till kraven kopplade till modellens *tredje nivå*. Med andra ord uppvisar våra informanter en inställning till barndelaktighet som motsvarar barnkonventionens intentioner. Informanterna ser barndelaktighet som ett fenomen bestående av flera aspekter eller nivåer som motsvarar de som tidigare forskningsresultat lyfter upp (Sinclair, 2004; Vis & Thomas, 2009; m.fl.). Dessa handlar om att barn får möjlighet och uppmuntras till att komma till tals, att de får relevant information och återkoppling samt att barns åsikter påverkar beslut som fattas i den mån som det är möjligt med hänsyn till barnets ålder och mognad samt barnets bästa. Informanterna uppvisar en medvetenhet om vikten av att göra barnen delaktiga. De är också medvetna om den inneboende spänningen mellan principen om barnets bästa dvs. barnets rätt till skydd och barnets rätt att vara delaktigt något som befintlig forskning ser som ett hinder för barndelaktighet (Sanders & Mace, 2006; Schofield, 2005; Shemmings, 2000; Pöllki m.fl., 2012; Vis m.fl., 2012). Denna spänning, finner vi, innebär mer precist ett hinder för barndelaktighet avseende barnets rätt till information och särskilt möjligheten att barnets önskemål påverkar beslut. Vår bedömning är vidare att informanter uppvisar en vilja och beredskap att ge barnet relevant information samt beakta barnens önskemål vid beslutfattandet, dock anpassad med hänsyn till barnets bästa samt ålder och mognad. Detta ligger i linje med den gällande lagstiftningen och Socialstyrelsens (2013) rekommendationer. En risk som återstår här, avseende förverkligande av barndelaktigheten i enlighet med barnkonventionen, är att barns rätt till delaktighet bedöms alltför hårt mot bakgrund av eventuella risker för barnet vilket är en risk som bland andra Vis m.fl. (2012) varnar för och kallar för skyddsfaktorns påverkan.

Vid sidan om ovanstående slutsatser kan vi också uttyda vissa andra risker för barndelaktigheten som avser socialsekreterarnas attityder. En av riskerna handlar om att vissa informanter är tveksamma mot tanken om att vissa barn kan komma med förslag som har relevans och är hållbara på sikt. En sådan uppfattning, anser vi, kan leda till att barndelaktigheten inte uppfattats som meningsfull, något som Vis m.fl. (2012) varnar för, samt att barnet enbart lyssnas till för formalitetens skull. I en kontext där det finns sådana attityder, menar vi, är möjlighet till barndelaktighetens utvecklig mot fjärde eller femte nivå i Shiers (2001) modell, dvs. mot ett mer aktivt involverande av barnet i beslutprocesser och ökad möjlighet till barnets självbestämmande, väldigt liten om inte obefintlig.

En annan risk som vi ser i socialsekreterarnas attityder är kopplat till informanternas uppfattningar om barnperspektiv där barnperspektiv definieras som en helhetssyn där barnets röst utgör bara en liten del av helheten som i resten definieras av de vuxna. Att de vuxnas röster dominerar kontexten är någonting som befintlig forskning (McNeish m.fl., 2002) ger belägg för. Om barns röst enbart förblir en liten tårtbit av en helhetssyn på barns situation blir risken att socialtjänstens arbete med barn blir helt uppbyggt på och styrt av ett vuxenperspektiv och vuxnas behov, vilket kan hindra främjande av barndelaktigheten och möjlighet till barns självbestämmande. I likhet med det som Shemmings (2000) och Sinclair (2004) framhåller blir det svårt att möjliggöra för barnet att påverka i en kontext där vuxna i de viktiga frågorna redan har bestämt

vad som är bäst för barnet. Här vill vi också tillägga – och nästan omöjligt att ge barnet möjlighet till självbestämmande genom att dela makt med barnet.

Vår slutsats avseende barndelaktighetens andra steg i Shiers (2001) modell eller *möjligheter*, är att det knappt motsvarar *nivå tre* dvs. barnkonventionens intentioner. Här begränsar vi oss dock inte enbart till de organisatoriska förutsättningar, utan vi för in även andra faktorer som är kopplade antingen till barnet själv eller till barnets föräldrar. Resultat visar att det finns flera risker för att barndelaktighet inte förverkligas i enlighet med barnkonventionen. Några av dessa hinder är självklara och svåra att påverka som till exempel barnets ålder och mognad, föräldrarnas samarbetsvilja eller barnets känsla av lojalitet gentemot föräldrar. Dessa faktorer lyfts också upp av tidigare forskning som några av vanligt förekommande hindren för barndelaktighet (Sanders & Mace, 2006; Shemmings, 2000; Thomas & O’Kane, 1999). Avseende föräldrar som möjligt hinder tyder studiens resultat att tvångsomhändertagna barn kan ha någorlunda bättre möjligheter för delaktighet vilket motsvarar resultat av Pölkki m.fl. (2012).

Andra viktiga identifierade påverkansfaktorer är främst de organisatoriska faktorerna såsom alltför stor arbetsbörda, ökning av administrativa uppgifter, brist på tid och resurser samt bristande kontinuitet i kontakterna. Dessa hinder påpekas i flertal studier som till exempel i studier av Gallagher m.fl. (2012), McLeod (2007) och Sanders & Mace (2006). Dessa faktorer, menar vi, kan i sin tur ha en negativ påverkan på barnets motivation och vilja att delta.

Avseende barns motivation visar resultaten att de flesta barn uppskattar möjligheten att vara delaktiga och är motiverade till att delta, vilket motsvarar slutsatsen i en studie av Pölkki m.fl.(2012). Detta, enligt våra informanter, gäller dock inte alla barn. Studien resultat visar att det är mest de barn som har en lång erfarenhet av kontakter med socialtjänsten och särskilt de som uppvisar beteendeproblematik och har kommit in i tonåren, upplevs som mindre motiverade att vara delaktiga och samarbeta med socialsekreterarna. En framträdande förklaring för vissa barns bristande motivation, enligt socialsekreterarna, är att barnen inte upplever sin delaktighet som någonting meningsfullt, särskilt eftersom de upplever att de inte kan påverka viktiga beslut. Något som enligt befintlig forskning (Tregeagle & Mason, 2008) kan leda till en desillusionering som gör att vissa barn medvetet väljer att inte delta. Vi finner dock att denna uppfattning om vissa barns bristande motivation till delaktighet kan vara kopplad till socialsekreterarnas attityder som återspeglar deras syn på vissa barn som icke-kapabla eller kompetenta att ta ställning i viktiga frågor, eller som icke-genuina i det intresse som de uppvisar. Sådana attityder hos socialsekreterare medför en risk att dessa barn varken motiveras till delaktighet eller görs delaktiga, något som McNeish m.fl. (2002), redan har identifierat som ett möjligt hinder för barndelaktighet. Attityderna menar vi, mot bakgrund av vissa grundtankar i anknytningsteori, kan även vara ett tecken på socialsekreterarnas bristande medvetenhet om möjliga konsekvenser av barnets eventuella tidigare negativa erfarenheter av mellanmänniskt samspel på barnets motivation.

En annan förklaring för bristande motivation hos barn kan vara den av informanterna påpekade bristande kontinuiteten i kontakterna mellan barnet och socialsekreterare. Detta, tillsammans med att denna grupp av barn oftast haft dåliga erfarenheter av mellanmänniskt samspel under sin uppväxt, vilket enligt anknytningsteori (Broberg m.fl., 2006/2008; Howe, 2011) kan ha resulterat i

någon form av otrygg eller desorienterad anknytningsstil, kan ha ytterligare negativa konsekvenser för dessa barns motivation och möjlighet till delaktighet. Att frekventa byten av socialsekreterare utgör ett hinder för barndelaktigheten påpekas också av Gallagher m.fl. (2012). I enlighet med det som Bell (2002/2011) och McLeod (2007) säger om vikten av upprätthållande av tillitsfulla relationer för barndelaktighet, finner vi, att upprätthållande av kontinuiteten och mer fokus på relationsskapande är en viktig förutsättning för ökad barndelaktighet. Detta förutsätter socialsekreterarnas medvetenhet om de utsatta barns förutsättningar som i sin tur, enligt Schofield (2005), kräver att socialsekreterarna har och kan använda sig av teoretisk kunskap om barnsutveckling.

Bristande kontinuitet, som ett hinder för barndelaktighet, har koppling till de andra, tidigare nämnda, organisatoriska förutsättningar med en hindrande effekt för barndelaktigheten, som den stora arbetsbördan samt brist på tid och resurser. Resultat visar att den stora arbetsbördan tillsammans med omfattande dokumentationsskyldighet gör att socialsekreterare inte har tid att träffa barn tillräckligt ofta för att barnet ska kunna känna tillit för sin socialsekreterare. Avsaknad av förutsättningar eller utrymmen nödvändiga för relationskapande är ett problem utifrån barndelaktighetsperspektiv. Bell (2012) påpekar att det är bara i kontexten av tillitsfulla relationer mellan barn och socialsekreterare som en effektiv barndelaktighet är möjlig.

Brist på resurser, både mänskliga och materiella, som till exempel tillgång till placeringsmöjligheter, utgör också ett hinder för barndelaktighet, något som även befintlig forskning (Gallagher m.fl., 2012; McLeod, 2007; Sanders & Mace, 2006; Thomas, 2005) ger belägg för. I enlighet med resonemang av Bell (2002), som menar att de rådande organisatoriska förutsättningar skapar procedurer och relationer som bygger på dominans och underlägsenhet, finner vi brist på tid och resurser som de mest betydande hindren mot ökad barndelaktighet.

Utifrån genomgång av befintlig lagstiftning och informanternas utsagor om den vikt som organisationens policy lägger på barndelaktighetsagenda finner vi att det  *tredje steget*  i Shiers (2001) modell eller  *skyldigheter*  motsvarar principer på modellens tredje nivå, alltså barnkonventionens ambitioner, samt till och med uppvisar ambitioner mot den fjärde nivån. Resultat visar vidare att arbete inom ramen för BBIC dokumentations- och handläggningssystemet haft tvetydiga effekter på barndelaktighet. BBIC å ena sidan sätter barnet i fokus och lyfter upp vikten av att göra barnet delaktigt men å andra sidan är ett mycket detaljstyrt system med en stor mängder av dokument som ska upprättas, vilket gör att socialsekreterarna utsätts för ett dilemma. Dilemmat handlar om att de tvingas till att välja mellan dokumentationsskyldigheten eller mötet med barnet, vilket oftast i en organisatorisk omgivning fokuserat på effektivitet blir löst till dokumentationens fördel. Slutsatsen om BBIC-systemets påverkan på barndelaktighet är således att systemet skapar goda formella förutsättningar för barndelaktighet som till följd av stor dokumentationsbörda inte uppfylls i praktiken. Slutsatsen motsvarar tidigare forskningsresultat (Cleverly m.fl., 2008; Enell, 2009; Ångman, 2009;).

Även om denna studies resultat och slutsatser, mot bakgrund av dess begränsade omfattning och metodologiska tillvägagångsätt, kanske inte går att generalisera, motsvarar de i stort sett tidigare forskningsresultat under perioden från 1997 och framåt. Att de äldre studies resultat fortfarande har aktualitet, både i jämförelse

med resultat av senare studier och med denna studies resultat, anser vi, tyder på att de identifierade hindren är betydande, uthålliga och svåra att undanröja. I en avvägning av presenterade resultat och slutsatser är vår huvudslutsats att barndelaktighet knappt motsvarar tredje nivå Shiers (2001) barndelaktighetsmodell det vill säga barnkonventionens intentioner. Barndelaktigheten inom socialtjänst förefaller som en koloss på lerfötter. Detta, anser vi, är konsekvens av vissa hindrade attityder hos socialsekreterare och främst av allvarliga organisatoriska hinder som stor arbetsbörda, brist på tid och resurser.

## 6. SLUTDISKUSSION

Syftet med denna studie har varit att undersöka socialsekreterarnas uppfattningar om och inställningar till barnets rätt till delaktighet i enlighet med barnkonventionens ambitioner inom ramen för socialtjänstens ansvar för barn. Detta genom att försöka hitta svar på tre styrande huvudfrågeställningar. Den första handlar om att kartlägga informanternas egen uppfattning om vad barndelaktigheten handlar eller skulle handla om. Den andra frågeställningen avsett kartläggning av informanternas uppfattningar om och inställningar till barndelaktighet och hur den förhåller sig till principen om barns bästa, samt arbete utifrån barnperspektiv. Den tredje och sista frågeställningen har åsyftat att, utifrån informanternas utsagor, identifiera de faktorer som påverkar barnets rätt och möjlighet till delaktighet med huvudsaklig fokus på de faktorer som fungerar hindrande.

Studiens resultat bygger på intervjuer med sju informanter vilket resulterat i drygt sex timmar inspelat material och 85 sidor noggranna intervjutranskriberingar. Med syfte att få en så nyanserat bild av barndelaktighetens verklighet som möjligt, har val av informanterna innefattat personer med olika befattningar inom socialtjänstens verksamhet som riktar sig mot barn. Om ämnet har vi således intervjuat både utredande socialsekreterare, familjehemssekreterare och barnsekreterare<sup>18</sup>. För en studie på denna ambitionsnivå har insamlat empiriskt material tillhandhållit ett gediget underlag för att utan några svårigheter kunna besvara studiens frågeställningar och uppnå dess syfte. Studie har vidare bedrivits inom en teoretisk ram bestående av en barndelaktighetsmodell utvecklat av Shier (2001) och anknytningsteorin. Shiers modell använts dels som ett hjälpmedel för att strukturera empirin och dels som ett analysverktyg, medan anknytningsteorin används enbart som ett analysverktyg på de delar av empirin där det varit möjligt.

Shiers barndelaktighetsmodell består av fem olika nivåer där nivå tre är den lägsta nivån som måste vara uppfylld för att barndelaktigheten blir i enlighet med barnkonventionen. På varje av dessa nivåer finns tre steg; *öppningar, möjligheter och skyldigheter*. För att kunna fastställa att barndelaktigheten i det undersökta fallet befinner sig på en viss nivå i modellen krävs det att alla kriterier som tillskrivs dessa tre steg på en viss nivå är uppfyllda.

Resultat avseende det *första steget* eller *öppningar* i Shiers modell ger svar på studiens första två frågeställningar där vi finner att våra informanternas uppfattningar om och inställningar till barndelaktighet i stort sett motsvarar principer för den tredje nivån av Shiers modell, alltså barnkonventionens

---

18 Som det redan påpekats i denna rapportens inledningsavsnitt har beteckningen socialsekreterare använts fortlöpande för enkelhetens skull.

intentioner. Barndelaktighet uppfattas inte enbart som barnets rätt att komma till tals och rätt att bli informerad, utan även som barns rätt att till viss mån kunna påverka beslut som fattas. Resultat visar att det finns en enighet i uppfattningar om att delaktiggörande av barnet, och särskilt att barnet blir lyssnade på och uppmuntrade att säga sin mening, är något viktigt där skyddsaspekten är det som betonas mest. Barndelaktighet, i den aspekten som avser barnets rätt att komma till tals, upplevs i överlag som oproblematiske. Resultat visar vidare att det finns en medvetenhet hos socialsekreterarna om vissa svårigheter kopplade till förverkligande av barns rätt till delaktighet. Dessa är kopplade till en inneboende spänning mellan barns rätt till delaktighet och barns rätt till skydd. Spänningen ställer socialsekreterare inför ett dilemma när de gör bedömningar i vilken omfattning de ska involvera barnet både vad gäller barnets tillgång till information och särskilt möjligheten att barnets åsikt och önskemål påverkar beslut.

Det som kan bli till ett hinder för barndelaktighet i en sådan kontext är att socialsekreterarna inte involverar barnet med förklaring att det skulle innebära en risk för barnet. Befintlig forskning (Vis m.fl., 2012) varnar för att en sådan bedömning ofta görs alltför strängt till fördel av skyddsaspekten. Risken ter sig ännu större eftersom vi finner att det finns tecken på attityder hos en del socialsekreterare som tyder på att barn inte alltid uppfattas ha den kapaciteten eller förmågan att komma med rimliga och hållbara förslag. Vi vill inte argumentera att socialsekreterarna ska acceptera varje förslag som barnet ger utan vill varna för att en sådan inställning kan medföra en risk, att utifrån en förutfattad mening om barnets kapacitet och förmåga, dra en slutsats att delaktiggörande av barnet är bara ett slöseri med tid. Detta kan resultera i att vissa barn bli fråntagna möjligheten att ge några förslag alls, förslag som mycket väl kan vara både hållbara och rimliga. Bilden blir inte bättre om en annan risk läggs till som handlar om vuxenperspektivets överlägsenhet i det sammanhang där beslut om barnets nutid och framtid fattas. Vi ifrågasätter varför i retoriken betonas vikten med att hela tiden ha barnperspektiv om studiens resultat visar att barnets röst är bara en liten del av barnperspektivet. Dessutom förs barnets åsikter och önskemål vidare oftast av vuxna, antingen föräldrar eller ansvariga professionella vilket gör det lätt att mycket av barnets egen mening går förlorad i den vuxna tolkningen, om inte till och med misstolkningen av barnets röst. Vi finner alltså att det är lämpligare att kalla det perspektiv, som i praktiken handlar om en helhetssyn på barnets situation sett utifrån de vuxnas position, för ett vuxenperspektiv.

Mot bakgrund av en stark dominans av skyddsaspekten som bygger på en uppfattning om barn som sårbara och i starkt behov av vuxnas skydd tillsammans med den påpekade överlägsenheten av de vuxnas röster, finner vi att det blir en stor utmaning att föra barndelaktigheten vidare mot nivå fyra, där barn får vara med och genom sin egen röst och sin rena närvaro påverka beslut som fattas. Nivån fem där barn skulle dela makt med vuxna ter sig ännu svårare om inte omöjligt att uppnå. Att komma bort från dominans av skyddsaspekten ter sig således som en alltför stor utmaning att övervinna när vi idag lever i ett senmodernt risksamhälle<sup>19</sup> som är helt besatt av risker och dess hantering.

Studiens resultat som relateras till det *andra* respektive det *tredje steget* det vill säga *möjligheter* och *skyldigheter* i Shiers modell besvarar studiens tredje

---

19 Begreppet som används i senmodern sociologisk teoribildning. Se om Ulrich Beck eller Anthony Giddens i till ex. "Sociologisk teori" av George Ritzer (2009)

frågeställning. Utifrån resultatet kopplade till befintliga möjligheter men delvis också till skyldigheter där vi åsyftar BBIC-systemets påverkan på barndelaktighet är vår slutsats att den knappt motsvarar barnkonventionens ambitioner. Resultatet visar att det finns fler faktorer som påverkar barns möjlighet till delaktighet på ett negativt sätt. Vissa av dessa faktorer är inte avhängiga själva organisatoriska förutsättningar utan är kopplade till barnet själv, som till exempel barnets ålder och mognad, föräldrarnas samarbetsvilja och den lojalitet som barnet känner gentemot föräldrarna. Andra hindrande faktorer är däremot direkt kopplade till organisationen och avser en växande arbetsbörda, dels till följd av stort antal ärenden per tjänst och en stor fokus på administrativa uppgifter, samt brist på tid och resurser.

Ytterligare en faktor som utpekats som ett hinder för barndelaktighet är den upplevda bristande motivation hos vissa barn. Bristande motivation hos vissa barn, enligt våra informanter, främst de som haft långvarig kontakt med socialtjänsten och uppvisar beteendeproblematik, beror på att dessa barn inte upplever att de kan påverka viktiga beslut och därför upplever inte delaktigheten som meningsfull. Vi menar dock att bristande motivation hos dessa barn delvis kan vara en konsekvens av vissa attityder hos socialsekreterarna som återspeglar en syn på vissa barn som icke-kompetenta och förmögna att ta ställning i viktiga frågor. Dessa attityder kan vidare tyda på socialsekreterarnas eventuella bristande medvetenhet om hur dessa barns tidigare dåliga erfarenheter av mellanmänniskt samspel kan ha påverkat dessa barns förmåga att kunna känna tillit för andra och ingå relationer. Det förefaller som att socialsekreterarna har svårt att omsätta sina teoretiska kunskaper om barns utveckling, här menar vi främst anknytningsteorins tankar, i praktiken. Att göra detta är emellertid särskilt viktigt mot bakgrund av befintlig forskning (Bell, 2011; Schofield, 2005) som lyfter upp betydelsen av skapande av tillitsfulla relationer för barndelaktigheten.

Ett annat hinder för barns delaktighet, som direkt kan kopplas till betydelsen av relationsskapande och medvetenhet om anknytningens betydelse för barns motivation, avser bristande kontinuitet i kontakterna. Brist i kontinuiteten är enligt socialsekreterarna konsekvens av en alltför stor arbetsbörda och ett stort fokus på administrativa uppgifter samt med dessa kopplad brist på tid och resurser. De ovannämnda faktorerna ser vi som de största hindren för barndelaktigheten. Om socialsekreterarna har ansvar för alltför många ärenden och samtidigt inte har alla behövliga resurser till sitt förfogande är det svårt, om inte omöjligt, att i praktiken leva upp till barnkonventionens krav avseende barns rätt till delaktighet. Den befintliga forskningen utpekar också ovannämnda hindren som de största hindren för barndelaktighet. Att både äldre och ny forskning lyfter fram samma hinder, anser vi ger bevis på att dessa är bestående, uthålliga och svåra att komma åt.

Sammanfattningsvis är vår slutsats att barndelaktighet inom socialtjänstens verksamhet som riktar sig mot barn idag knappt lever upp till nivå tre i Shiers barndelaktighetsmodell eller barnkonventionens intentioner. Detta med anledningen av att det finns attityder som bygger på uppfattning om barn som mycket sårbara och i behov av vuxnas skydd där barndelaktigheten ofta inskränks av ett starkt hänsynstagande till skyddsaspekten och möjliga risker. Vi menar att sådan slutsats inte är något att förvånas över när vi idag lever i ett samhälle besatt med risker och strategier om hur dessa ska undvikas och hanteras. Det som vi dock identifierar som de största hindren är befintliga organisatoriska förutsättningar som präglas av en alltför stor arbetsbörda, tilltagande fokus på

administrativa uppgifter samt kronisk brist på tid och resurser. Detta, menar vi, omöjliggör skapandet och upprätthållandet av tillitsfulla relationer som är enligt Bell (2011) är den grundläggande förutsättningen för barndelaktighet.

Till slut vill vi framhålla att vi finner det som möjligt att de ovannämnda organisatoriska hinder uppstått till följd av New Public Management (NPM) och dess marknadstänkande som under de senaste två decennierna har haft ett stort genombrott i styrningen och organiseringen av de offentliga människobehandlade organisationerna. Detta, som det framgår i tidigare angivna resonemang, kan ha lett till att det blivit svårt att åstadkomma och upprätthålla barndelaktighet i enlighet med barnkonventionen. Mot bakgrund av att NPM har sin fokus på kostnadseffektivitet snarare än på medmänsklighet och relationsskapande har konsekvensen, menar vi, blivit att barndelaktighetsagenda i socialtjänstens arbete med barn framstår idag vara en koloss på lerfötter som inte förmår bära de mest utsatta barnen mot en ljusare framtid där deras rättigheter bejakas och vidareutvecklas och där delaktigheten får en mening i barns ögon. Men frågan om hur NPM:s genombrott i styrning och organisering av offentliga människobehandlande organisationer har påverkat socialtjänstens förutsättningar för att uppfylla sina lagstadgade skyldigheter lämnar vi till framtida studier att försöka ge svar på.

## 7. REFERENSER

- Aspers, P. (2011) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber.
- Bell, M. (2002) "Promoting Children's Rights through the Use of Relationship", *Child & Family Social Work*, vol. 7, no. 1, pp. 1-11.
- Bell, M. (2011) *Promoting Children's Rights in Social Work and Social Care: a Guide to Participatory Practice*. London UK and Philadelphia USA: Jessica Kingsley Publishers.
- Bowlby, J. (2010) *En trygg bas: kliniska tillämpningar av anknytningsteorin*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Broberg, A., Granqvist, P., Ivarsson T. och Risholm Mothander P. (2006) *Anknytningsteori: betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Broberg, A., Risholm Mothander P., Granqvist, P. och Ivarsson T. (2008) *Anknytning i praktiken: tillämpningar av anknytningsteorin*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder.2.,[rev.] uppl.* Malmö: Liber.
- Cederborg, A. (2014) *Barnperspektiv i socialtjänstens arbete*. Malmö: Gleerups.
- Cleaver, H. and Walker, S. (2008) *Integrated Children's System: Enhancing Social Work and Inter-Agency Practice* [Elektronisk resurs]. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Crittenden, P.M. och Ainsworth M.D.S. (1989) *Child maltreatment and attachment theory*. I Cicchetti, D. och Carlson, V. (red.), *Child maltreatment: theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*.
- Enell, S. (2009) *Barnet i utredningen – en uppföljningsstudie om barns ställning i barnavårdsutredningar genomförda i BBIC*. Jönköping: Luppens Kunskapscentrum.
- Fonagy, P. (2007) *Anknytningsteori och psykoanalys*. Stockholm, Liber.
- Föräldrabalk, 1949:381. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Gallager, M., Smith, M., Hardy, M. & Wilkinson, H. (2012) "Children and Families' Involvement in Social Work Decision Making", *Children and Society*, vol. 26, pp. 74-85.



- Hart, R.A. (1992) *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship. Innocenti Essays No. 4*, UNICEF, International Child Development Centre, Piazza S.S. Annunziata 12, 50122 Florence, Italy.
- Howe, D. (2011) *Attachment across the Lifecourse: a Brief Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Howe, D. (1995) *Attachment Theory for Social Work Practice*. Basingstoke: Macmillan.
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC). New York: Förenta nationerna.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, 1990:52. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Lindén, G. (2002) *Psykodynamiska perspektiv på sociala problem*. I Meeuwisse, A. och Swärd, H. (red.), *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lundgren, L. & Thunved, A. (2013) *Nya sociallagarna*. Stockholm. Norstedts Juridik.
- McLeod, A. (2007) "Whose agenda? Issues of Power and Relationship when Listening to Looked-after Young People", *Child and Family Social Work*, vol. 12, no. 3, pp. 278-286.
- McNeish, D., Newman, T. & Roberts, H. (red.) (2002) *What Works for Children? Effective Services for Children and Families*. Buckingham: Open University Press.
- Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M. & Riikonen, M. (2012) "Children's Participation in Child-protection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers", *Child Care in Practice*, vol. 18, no. 2, pp. 107-125.
- Rasmusson, B., Hyvönen, U. & Mellberg, L. (2004) *Utvärderingsmöten i BBIC: en studie av barns delaktighet och medbestämmande*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Rosengren, K. E. & Arvidson, P. (2002) *Sociologisk metodik*. Malmö: Liber.
- Sanders, R. & Mace, S. (2006) "Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process", *Child Abuse Review*, vol. 15, no. 2, pp. 89-109.
- Schofield, G. (2005) "The voice of the child in family placement decision-making: a developmental model", *Adoption & Fostering*, vol. 29, no. 1, pp. 29-44.

- Shemmings, D. (2000) "Professionals' Attitudes to Children's Participation in Decision-Making: Dichotomous Accounts and Doctrinal Contests", *Child & Family Social Work*, vol. 5, no. 3, pp. 235-243.
- Shier, H. (2001) "Pathways to participation: openings, opportunities and obligations: a new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child", *Children and Society*, vol. 15, no. 2, pp. 107-117.
- Sinclair, R. (1998) "Involving Children in Planning Their Care", *Child & Family Social Work*, vol. 3, no. 2, pp. 137-142.
- Sinclair, R. (2004) "Participation in Practice: Making It Meaningful, Effective and Sustainable", *Children & Society*, vol. 18, no. 2, pp. 106-118.
- Socialstyrelsen (1997) *Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2013) *Barns behov i centrum: grundbok BBIC*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2015) *Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialtjänstlag, 190:52. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Thomas, N. & O'Kane, C. (1999) "Children's Participation in Reviews and Planning Meetings When They Are "Looked After" in Middle Childhood", *Child & Family Social Work*, vol. 4, no. 3, pp. 221-230.
- Thomas, N. (2000) *Children, Family and the State: Decision-Making and Child Participation* [Elektronisk resurs]. Gordonsville, VA, USA: St. Martin's Press.
- Thomas, N. (2005) "Has Anything Really Changed? Managers' Views of Looked after Children's Participation in 1997 and 2004", *Adoption & Fostering*, vol. 29, no. 1, pp. 67-77.
- Tregeagle, S. & Mason, J. (2008) "Service user experience of participation in child welfare case management", *Child and Family Social Work*, vol. 13, no. 4, pp. 391-401.
- Vis, S.A. & Thomas, N. (2009) "Beyond talking -- children's participation in Norwegian care and protection cases", *European Journal of Social Work*, vol. 12, no. 2, pp. 155-168.
- Vis, S.A., Strandbu, A., Holtan, A. & Thomas, N. (2011) "Participation and health - a research review of child participation in planning and decision-making", *Child & Family Social Work*, vol. 16, no. 3, pp. 325-335.

Vis, S.A., Holtan, A. & Thomas, N. (2012) "Obstacles for child participation in care and protection cases-why Norwegian social workers find it difficult", *Child Abuse Review*, vol. 21, no. 1, pp. 7-23.

Ångman, I. (2009) *Gör BBIC skillnad? En uppföljning av kvaliteten i socialtjänstens utredningar av barn i Örebroregionen – Barns Behov i Centrum*. 2009:07. Örebro: FoU Vårld, Regionförbundet Örebro.

# BILAGA 1

## Utvalda artiklar och paragrafer

### *Konventionen om barnens rättigheter (CRC)*

#### **Artikel 3: Barnets bästa**

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

#### **Artikel 12: Åsiktsfrihet och rätten till att bli hörd**

Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

### *Socialtjänstlag (2001:453)*

#### **1 kap. 2 §**

Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas.

Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande.

Med barn avses varje människa under 18 år. *Lag (2012:776).*

#### **5 kap. 1 §**

Upphör att gälla U:2015-07-01/ Socialnämnden ska

- verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,
- i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,
- bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och ungdom far illa,
- aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel,
- tillsammans med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, uppmärksamma och verka för att barn och ungdom inte vistas i miljöer som är skadliga för dem,
- med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,
- i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet,
- i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge

eller adoption har avgjorts,  
- i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet upphört.  
*Lag (2012:776).*

### **11 kap. 10 §**

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det.

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken. *Lag (2012:776).*

*Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*

### **1 §**

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år ska dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22 och 24 §§.

Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande. *Lag (2012:777).*

### **2 §**

Vård skall beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. *Lag (2003:406).*

### **3 §**

Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Vård skall också beslutas om den som dömts till slutna ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i första stycket. Lag (2006:896).

*Föräldrabalk (1949:381)*

### **6 kap. 1 §**

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Lag (1983:47).

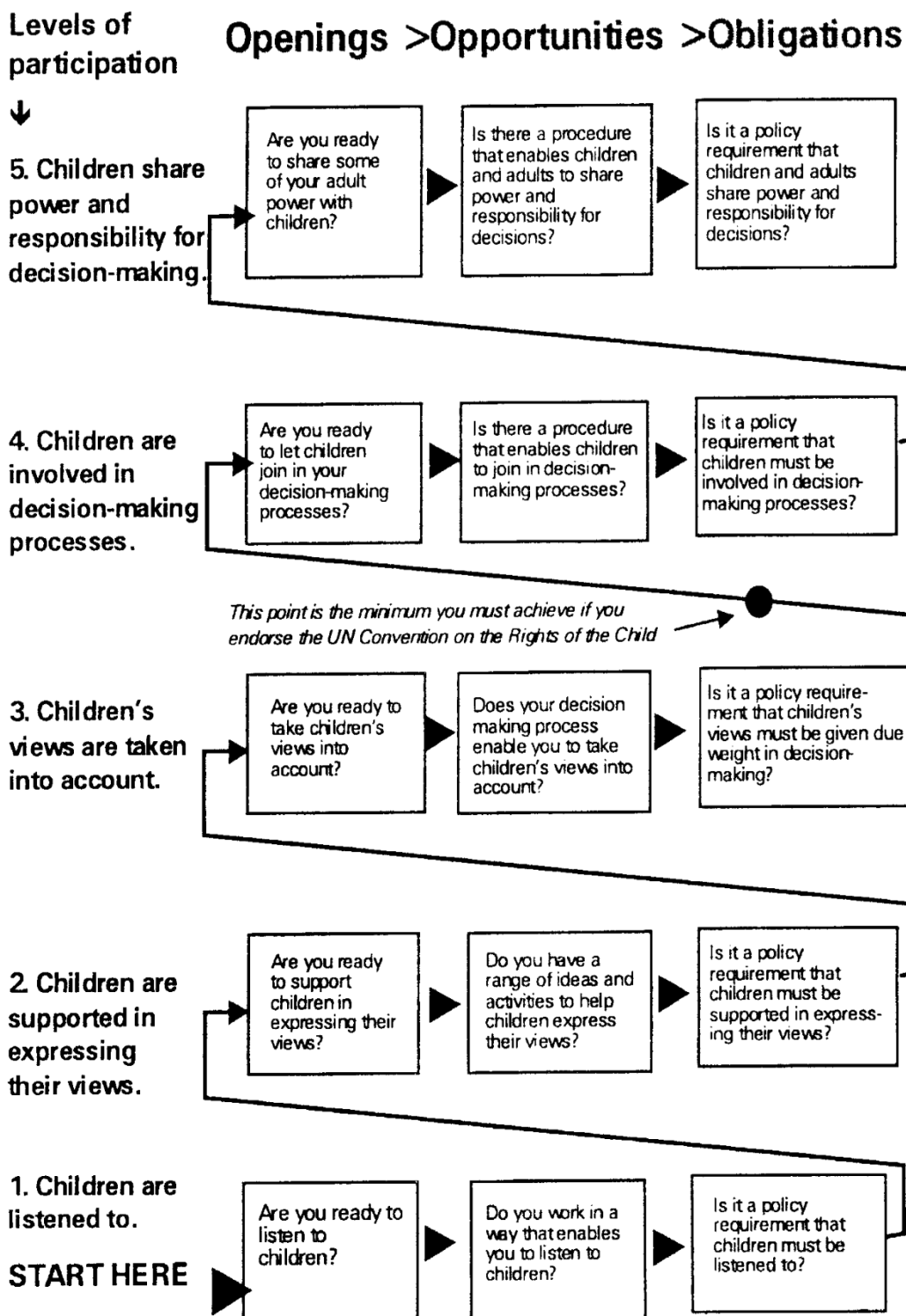
### **11 §**

Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Lag (1983:47).

## BILAGA 2

### Shiers barndelaktighetsmodell

Modell av barns delaktighet i beslutsfattandeprocesser enligt Shier, H. (2001)



## **BILAGA 3**

### **Intervjuguide**

Varje intervju inleds med att vi presenterar oss, syfte med intervjun samt de forskningsetiska principer som vi styrs av under intervjun samt bearbetning och presentation av data i vårt arbete. Informanterna har i förhand fått ett informationsbrev innehållande sådan information men vi anser att det är bra att dessa upprepas vid själva inledningen av intervjun.

Frågor och anmärkningar som finns skrivna inom parentes är tänkta som eventuella följdfrågor och är mer till ett hjälpmedel för intervjuare.

#### **Tema 1: Frågor om informantens professionella bakgrund och erfarenhet**

1. Vad har du för utbildning?
2. Kan du berätta om din professionella bakgrund och specifikt om din erfarenhet med arbete i barnvårdsärenden?

#### **Tema 2: Frågor om uppfattningar avseende begreppen barndelaktighet, barnperspektiv och barnets bästa och hur de relaterar**

1. Vad innebär *barndelaktighet* för dig? Kan du definiera begreppet?
2. Hur tycker du att barns rätt till delaktighet förhåller sig till principen om *barnets bästa*?
3. Kan du berätta vad innebär det att arbeta utifrån *barnperspektiv*?

#### **Tema 3. Frågor om uppfattningar avseende barns delaktighet allmänt (Barnens motivation, rätt till information, rätt att komma till tals och rätt att påverka beslut som angår barnet)**

1. Vad är din uppfattning om barns motivation till att vara delaktiga?
2. Finns det några skillnader mellan vissa barn eller barngrupper avseende deras delaktighet?  
(avseende t.ex. kön, ålder, etnicitet, funktionshinder, problembild)
3. Hur uppmuntras barn att komma fram med sina åsikter och synpunkter?  
(Har ni speciella tekniker? Miljöer anpassade till barn?)
4. På vilket sätt och i vilken omfattning får barn relevant information?
5. Vilken är din uppfattning avseende de organisatoriska förutsättningarna för att delaktiggöra barn?
6. Vilka svårigheter möter du vad gäller att göra barn delaktiga? (Eventuella faktorer kopplade till barnet själv, biologiska nätverket, familjehemmet/HVB-hem)



7. I vilken omfattning påverkar barns åsikt och önskemål de beslut som fattas?
8. Vilka faktorer anser du har betydelse för den vikt som tillmäts barnets åsikt vid beslut som fattas?
9. Finns det någon speciell teoretisk kunskap som ni bygger beslut på?
10. Får barnet återkoppling i fall beslut inte fattats i enlighet med barnets önskemål och på vilket sätt? (Om inte varför?)
11. Vilka omständigheter anser du kan rättfärdiga att barns rätt till delaktighet inskränks?
12. Anser du att barn görs tillräckligt delaktiga och varför tycker du det?
13. Vad tror du kan göras för att barndelaktighet främjas?
14. Är det någonting mer som du vill tillägga?

Ett stort tack till våra informanter för deras medverkan!

## BILAGA 4

### Informationsbrev

Hej!

Vi heter Mersiha Durakovic och Anita Dodig och är studenter på sjätte termin socionomprogrammet vid Malmö högskola. Just nu skriver vi vår C- uppsats vars syfte är att undersöka hur de professionella inom socialtjänsten resonerar och förhåller sig till barns rätt till delaktighet. Med hänsyn till arbetets syfte finner vi semistrukturerade intervjuer med professionella inom socialtjänsten som ett självklart val vid insamlandet av datamaterial. Vår avsikt är att intervjuar minst 7 informanter innefattande både barnavårdsutredare, familjehemssekreterare och barnsekreterare, helst från flera förvaltningar i Malmö stad. Vi vill helst att våra informanter har gedigen erfarenhet av arbete med barn inom socialtjänstens verksamhet. På detta sätt hoppas vi få relevant information som kan ge oss möjlighet att uppnå syfte med vårt arbete.

Studien kommer vara baserad på följande forskningsetiska principer:

- Medverkan i intervjun är helt *frivilligt* och den som deltar kan välja att avbryta intervjun eller avstå att besvara en viss fråga under intervjuens gång.
- Tanke är att intervjun spelas in och därefter transkriberas av oss. Efter att examinator godkänner vårt arbete kommer inspelat material och transkriberingar att *förstöras*. För de som inte vill att intervjun spelas in finns möjlighet att anteckningarna görs istället.
- Namnet på den intervjuade samt hennes/hans arbetsplats kommer att *avidentifieras* med syfte att utomstående personer inte ska kunna identifiera personen som intervjuats.
- All information som framkommer under intervjun kommer att behandlas med fullt *konfidentialitet* och kommer inte att föras vidare till någon obehörig.

Intervjun beräknas ta max. 45 minuter. Vi hoppas att du kommer finna studiens syfte som intressant och att du har möjlighet att delta i intervjun. Återkom gärna till oss om du har frågor eller synpunkter eller om du tycker något är oklart kring ditt eventuella deltagande i intervjun. Vi kommer att kontakta dig för att ta reda på om du är intresserad av att delta i studien och för att då boka tid för en intervju.

### Våra kontaktuppgifter vid frågor och eventuellt intresse:

Mersiha Durakovic (e-mail:                      mobil:                      )

Anita Dodig (e-mail:                      mobil:                      )

### Handledare:

Universitetslektor, Malmö högskola, Hälsa och samhälle

Maria Hjörtsjö (e- mail:                      telefon:                      )

## BILAGA 5

### Samtycke från deltagare i projektet

<b>Projektets titel:</b> <i>(ifylles av student)</i>	<b>Datum:</b> <i>(ifylles av student)</i>
<b>Studieansvarig/a:</b> <i>(ifylles av student)</i>	<b>Studerar vid Malmö högskola, Fakulteten vid hälsa och samhälle, 205 06 Malmö, Tfn 040-6657000</b>
<b>Din E-post</b>	<b>Utbildning:</b>
<p><b>Jag har muntligen informerats om studien och tagit del av bifogad skriftlig information. Jag är medveten om att mitt deltagande är frivilligt och att jag när som helst och utan närmare förklaring kan avbryta mitt deltagande.</b></p>	
<p><b>Jag lämnar härmed mitt samtycke till att delta i ovanstående undersökning:</b></p>	
<b>Datum:</b> .....	
<b>Deltagarens underskrift:</b> .....	

## **BILAGA 6**

### **Presentation av informanter**

**Anders** har arbetat som barnavårdsutredare i 12 år, varav sista två åren på mottag där han arbetar med skydds- och förhandsbedömningar vid inkomna anmälningar om barn som far illa.

**Anna** är socialsekreterare som arbetat som barnavårdsutredare under de senaste två och ett halvt år, men har elva års erfarenhet som utredare för vuxna.

**Eva** har en kort erfarenhet av arbete på ett barnhem i Malmö, sex års erfarenhet av arbete på behandlingsavdelning vid barn och ungdoms psykiatri (BUP). Inom socialtjänst har hon arbetat både som barnavårdsutredare och familjehemssekreterare, sammanlagt i ca sex år, samt drygt ett år som sektionschef både till barn- och vuxenutredare. Sedan ett och ett halvt år tillbaka arbetar hon som 1:e socialsekreterare på familjehemsvårdsektion, där hon har en samordnarroll.

**Brigitta** har arbetat som barnsekreterare på familjehemsvårdsektion i ca ett år, men har erfarenhet av arbete på ett behandlingshem för barn som vårdas enligt LVU.

**Alisa** har arbetat som barnsekreterare på familjehemsvårdsektionen i ca ett år. Hon har även en kort erfarenhet som barnavårdsutredare samt utredare för vuxna.

**Karin** arbetar sedan två år tillbaka som socialsekreterare på mottag där hon arbetar med skydds- och förhandsbedömningar vid inkomna anmälningar om barn som far illa. Innan dess har hon arbetat som barnavårdsutredare i 20 år. Hon har även erfarenhet av arbete på familjerätten och varit med i ett statligt projekt riktat mot statliga institutioner för tvångsomhändertagna barn i två år.

**Lisa** har arbetat inom socialt arbete i 20 år varav åtta år inom socialtjänsten där hon arbetat både som familjehemssekreterare, handläggare för ekonomiskt bistånd och barnutredare. Hon har även forskat inom socialt arbete. Nu arbetar hon med barnavårdsutredningar.

## **BILAGA 7**

### **Några vanliga metoder och hjälpmedlen i barnsamtal**

**Tejping** innebär att barnet visuellt gestaltar sitt nätverk och sin livssituation med hjälp av målade figurer. Materialet (BoF-figurer) omfattar minst 20 människofigurer i olika åldrar, kön och utseende.

**Nallekort** föreställer bilder på nallar med olika känslouttryck. Används oftast i samtal med yngre barn för att ge barnet stöd att uttrycka känslor.

**Emmadockor** är små dockfigurer i trä som inte har ansikten/känslouttryck och som barnet kan använda för att gestalta sin familjesituation.

Hämtat ur handbok, *Barns delaktighet i utredningar om vårdnad, boende och umgänge*. Socialstyrelsen (2014)